Journal of Economics and Administrative Sciences
esjournal.cumhuriyet.edu.tr | Founded: 2000 Available online, ISSN: 1303-1279 Publisher: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Derleme Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 13.11.2025
Makale Kabul Tarihi: 25.02.2026

TÜRKİYE'DE DİRENÇLİ KENTLER BAĞLAMINDA ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK AFET RİSK YÖNETİM POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Esin Şengün[1*]; Gökhan Kalağan[2]

[1*]Sorumlu Yazar, Türkiye, sengunesinn@gmail.com; **ORCID:** 0000-0001-8007-3194

[2] Balıkesir Üniversitesi, Türkiye, gokhan.kalagan@balikesir.edu.tr; **ORCID:** 0000-0001-8296-6316

Özet: Afetler, sosyal ve ekonomik hayatı kısa süre içerisinde etkileyip ciddi kayıp, yaralanma ve ölümlere yol açarak yaşam faaliyetlerini durduran olaylardır. Ne zaman, nerede, nasıl ve ne kadar etkili olabileceği öngörülemeyen afetlere karşı "herkes" için uygulanabilir afet yönetimi oluşturulmalıdır. Afetlerin, risk altındaki gruplar başta olmak üzere toplumun bütünü açısından olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi hayati önem taşımasından hareketle engelli bireyler için uygulanacak afet hazırlıklarının, sağlıklı bireyler için yapılan hazırlıklardan farklı olması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı da risk grubu altında bulunan engelli bireylerin, dünya genelinde afet planlarında yalnızca %8'inde özel ihtiyaçlarına yer verilmesinden hareketle afetlerde görünür kılınmasına dikkat çekerek bu gibi durumlarda ortaya çıkan olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik önerilerde bulunmaktır. Deprem gibi afet ve acil durumlarda toplumdaki bireylerin, farklı kırılganlık düzeylerine sahip olabildiğinin dikkate alınıp; fiziksel, görme, işitme ve zihinsel engeli bulunan gruplara özgü engelli afet yönetim stratejilerinin geliştirilerek uygulanması ve bu grubun afetlerden görebileceği zararların en aza indirilerek toplumun afete dirençli kılınması için hem engelli bireylerin hem de yakın çevresinin yapması gerekenler ile Türkiye'nin bu alanda izlediği uygulamalar çerçevesinde afetle ilgili gelecek çalışmalara bir takım önerilerde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Deprem, Engelli, Dirençli Kent.

JEL Kodu: Q54.

AN OVERVIEW OF DISASTER RISK MANAGEMENT POLICIES FOR DISABLED INDIVIDUALS IN THE CONTEXT OF RESILIENT CITIES IN TÜRKİYE

Abstract: Disasters are events that disrupt daily life, quickly impacting social and economic life, causing serious loss, injury, and death. Applicable disaster management must be established for everyone to address the unpredictability of disasters, including when, where, how, and how severe they may be. Considering the vital importance of minimizing the negative effects of disasters on society as a whole, especially on at-risk groups, disaster preparedness for individuals with disabilities must be different from the preparations made for healthy individuals. The aim of this study is to draw attention to the fact that disabled individuals, who are at risk, are made visible in disasters, considering that their special needs are included in only 8% of disaster plans worldwide, and to make recommendations to reduce the negative effects that arise in such situations. Considering that individuals in society may have varying levels of vulnerability in disasters and emergencies such as earthquakes, a number of recommendations have been made for future disaster-related studies, including the development and implementation of disability management strategies specific to groups with physical, visual, hearing, and mental disabilities, and the actions that both individuals with disabilities and their immediate surroundings should take to minimize the damage these groups may suffer from disasters and to make society disaster-resistant. These recommendations are also made within the framework of the practices followed in this field in Türkiye.

Keywords: Disaster, Earthquake, Disabled, Resilient City.

JEL Code: Q54.

Licence: *This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License*

Giriş

Afet; nerede, nasıl, ne zaman gerçekleşeceği bilinemeyen, insanların hayat düzenini kesintiye uğratan veya bozan, psikolojik, biyolojik, ekonomik ve sosyal kayıplara yol açan olağan dışı durum olarak ifade edilmektedir (Carter, 2008; Varol ve Kaya, 2018). Dünya genelinde afetlerin hem sıklığı hem de şiddeti artmakta, bu durum ise çok sayıda insanın etkilenmesine yol açmaktadır. İlerleyen zamanlarda da artış göstermesi beklenen afetler, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli bir kaygı unsuru haline gelmektedir. Can ve mal kaybı, yoksulluk, göç ve çevresel tahribat gibi sonuçlara yol açan afetler, insanların yaşamında kalıcı etkiler bırakabilmektedir.

Afetlerin genellikle toplumun tüm kesimlerini eşit şekilde etkilediği düşünülmektedir. Buna karşılık, afetlerin neden olduğu olumsuz etkiler risk grubu altında bulunan bireylerde daha derin hissedilebilmektedir. Kuşkusuz, afet ve acil durumlarında bireylerin etkilenme düzeyi ve bu etkilere verdikleri tepkiler farklılık göstermekle birlikte, en fazla etkilenen gruplar arasında risk grubunda yer alan engelli bireylerin bulunduğu bilinmektedir (Açıkalın, 2017). Afetlerin engelliler üzerindeki etkisine dair yapılan araştırmalar, engelli bireylerin genel nüfusa kıyasla can ve mal kaybı, yoksulluk ve afet sonrası kırılganlık açısından daha yüksek risklerle karşı karşıya olduklarını göstermektedir (Hemingway ve Priestley, 2006: 60; Stough ve Kang, 2015: 140-141). Nitekim 2010'da Haiti depreminde yaklaşık olarak 1 milyon engelli bireyin etkilendiği varsayılmaktadır (Stough ve Kang, 2015: 140). 2011'de Japonya'da yaşanan depremde ise engelli bireylerin afete bağlı ölüm oranının genel nüfusa göre iki kat yüksek olduğu belirlenmiştir (Hisamatsu, 2013: 4).

Dirençli bir kent için deprem gibi afet durumlarında engeli bulunan bireylere yardım edilmeli ve onların özel ihtiyaçlarına uygun yöntemler ile hazırlıklar yapılmalıdır. Herhangi bir afette engelli bireylerin diğer bireylere kıyasla daha fazla zorlukla karşılaşacağı göz önünde bulundurulduğunda, bu bireylerin afetlere hazırlığı, kurtarılması, tahliyesi ve benzeri süreçleri göz ardı edilmemesi gereken önemli bir konu olduğu unutulmamalıdır (Kırıkkaya ve Gerdan, 2018: 124).

Bu doğrultuda, çalışmada risk grubu içerisinde yer alan engelli bireylerin her engel türüne özgü olarak deprem gibi afetlerden görebileceği zararların en aza indirilmesine yönelik, gelecekte yapılacak araştırma ve eğitimlere kaynak teşkil edebilecek hususlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlk olarak dirençli kent ve afet ile afet risk yönetimine ilişkin alan yazınına ait bilgilere yer verilmiştir. Ardından engelli bireylere yönelik afet risk yönetim politikaları ele alınmış ve devamında dirençli kentlerle ilgili uluslararası sözleşmelerde risk altındaki grupların korunmasına yönelik önleyici tedbirlerin neler olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Devamında ise fiziksel, görme, işitme ve zihinsel engeli bulunan gruplara yönelik gerek kendilerinin gerekse yakın çevresinin bilgi kaynaklarını arttıracak hususlara yer verilerek toplumun nasıl daha da dirençli bir hale gelebileceğine dair dikkat edilmesi gerekenlere yer verilmiştir. Daha sonrasında da Türkiye'de afete dirençli bir toplum için engelli bireylere yönelik uygulamalar incelenmiş ve birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmanın Önemi

Afetlerin, risk altındaki gruplar başta olmak üzere toplumun bütünü açısından olumsuz etkilerinin düşürülmesinin önem taşımasından hareketle engelli bireyler için uygulanacak afet hazırlıklarının, sağlıklı bireyler için yapılan hazırlıklardan farklı olması gerekmektedir. Risk grubu altında bulunan engelli bireylerin, afetlerde görünür kılınmasına dikkat çekerek; fiziksel, görme, işitme ve zihinsel engeli bulunan gruplara özgü engelli afet yönetim stratejilerinin geliştirilebilmesi için hem engelli bireylerin hem de yakın çevresinin yapması gerekenler ile Türkiye'nin bu alanda izlediği uygulamalar ortaya konularak afetle ilgili gelecek çalışmalara rehberlik etmesi öngörüsüyle birtakım önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca Türkiye'nin afete karşı

dirençlilik kapsamında hayata geçirmiş olduğu "Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)", "Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP)", "Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP)" ve "Türkiye Afet Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı (TAYSP)" çalışmaları ile mevcut mevzuat ve uygulamalarda risk altındaki gruplara yönelik uygulamaların daha fazla desteklenmesi ve afet istatistiklerinde engelli bireylerle ilgili bilgilere yer verilmesinin gerektiği ve bu doğrultuda gelecekteki çalışmalarda bu hususlara dikkat edilmesiyle daha dirençli bir toplum ve kent inşa edilebileceği açığa çıkmıştır.

Literatür Taraması

Literatürde genellikle afetler üzerine çalışmaların yoğun olduğu, ancak engelliler odağındaki afet araştırmalarının sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Bu noktada ise bu alanda gerçekleştirilen bu araştırmayla alakalı güncel bazı önemli çalışmalara yer verilmiştir.

Isaacson-Kailes (2005) çalışmasında görme engelli bireylerin deprem gibi afetlere karşı nasıl hazırlık yapabileceğini ele alarak deprem gibi afet durumlarında uyum sağlayabilmelerine yönelik öneriler ortaya koymaktadır.

"Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC)" ise 2013 yılında başlattığı "acil durumlarda engellilere uygun barınma ve yerleşim yerleri (disability inclusive shelter)" çalışması ile engelli bireylerin afet yönetimine dahil edilmesiyle barınma ve yerleşim yerlerinde buna yönelik bir rehberin oluşturulması yönünde kılavuz oluşturmuştur.

Kırıkkaya, E. B., ve Gerdan, S. (2018) çalışmasıyla da engelli ve engelli adayı bireylerin bir afet anında nasıl davranacaklarına dair görüşleri konusunda farkındalık düzeyinin belirlenmesini içermektedir. Bu doğrultuda engelli bireylerin deprem gibi afet anlarında kaçmayı düşündükleri, engelli adayı bireylerin de afet anlarında önceliğini engelli yakınına vermeye eğilimli olduğu saptanmıştır.

Okay, N. ve İnal, E. (2019) çalışmasında da engelli bireylerin, afete hazırlık kapasitelerinin geliştirilebilmesi, farkındalığının arttırılabilmesi ve katılımcı planlamayla afet risk yönetiminin geliştirilebilmesi için çoklu/özel gereksinimlilik verisinin oluşturularak bu konuda araştırma çalışmalarının da desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Tonak, H. A., & Kitiş, A. (2020) çalışmasında ise engelli bireylerin deprem gibi afet durumlarında yapması gerekenler ile engelli bireyler için afete hazırlık aşamaları ve olası bir afette yapılması gereken acil durumları ortaya koymuştur.

Thurston, vd., (2021) çalışması da doğal afet ve tehlikelerin kadınlar ve kız çocukları üzerindeki riskleri nasıl etkilediğini ortaya koyarak bu riskleri azaltmaya yönelik politika ve müdahale önerilerini ortaya koymaktadır.

"Uluslararası Engelliler Birliği (IDA)" ise 2021-2023 yıllarını kapsayan "Engelli Bireyleri İnsani Hazırlık ve Yanıt Merkezine Yerleştirmek: Engelli bireylerin aktif olarak dahil edilmesi yoluyla kapsayıcı insani eylem ve kapsayıcı afet hazırlığında kapasite geliştirilmesi ve güçlendirilmesi" projesi ile afet riski azaltılmasında kapsayıcı yaklaşımların teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

Birleşmiş Milletler, 2022 yılında "Kentleri Dirençli Hale Getirmenin On Temel İlkesinin" her biri için engelli bireylerin dahil edilmesine ilişkin özel kriterler içeren bir kılavuz oluşturarak engelli bireylerin geride kalmamasını ve afet risklerinin azaltılmasına yönelik politikaların tasarlanmasını ve uygulanmasının sağlanması ile kentsel ortamda kapsayıcılık ve erişilebilirliğin de teşvik edilebilmesi için engelliler odağında afet riskine karşı birtakım hedefler ortaya koymuştur.

"Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)" da 2022 yılında "Engellileri Kapsayan İnsani Yardım Eylem Araç Seti" ile engelli çocukların, insani çalışmalara dahil edilmesi için pratik araçlar ve kapasite geliştirme paketlerinden oluşan bir set oluşturmuştur. Bu sette; eğitim modülleri ile engellilere yönelik kapsayıcı bir müdahalenin yapılması yönünde hareket edilmiştir.

Türk, A. (2022) ise çalışmasında engelli birey ve ailelerine yönelik muhtemel bir afetlerde yapılması gereken uygun davranışların benimsenmesi ve bu yolla bireysel ve toplumsal düzeyde afet bilinç düzeyinin arttırılarak afet zararlarının azaltılmasına yönelik bütüncül bir kaynak oluşturulmuştur.

Kovancı, Y. (2024) çalışması da afetlerin kırılgan gruplar üzerindeki zorlukların incelenerek bu grupların maruz kaldığı olumsuz etkileri azaltmaya yönelik stratejiler geliştirilmesine yönelik çözüm önerileri sunmaya çalışmıştır. Bu kapsamda engelli grubunun dikkate alınması ve bu gruba özgü afet yönetim stratejilerinin geliştirilerek uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacı risk grubu altında bulunan engelli bireylerin, dünya geneli afet planlarında yalnızca %8'inde özel ihtiyaçlarına yer verilmesinden hareketle afetlerde görünür kılınmasına dikkat çekerek; fiziksel, görme, işitme ve zihinsel engeli bulunan gruplara özgü engelli afet yönetim stratejilerinin geliştirilebilmesidir. Bu doğrultuda çalışmada nitel yöntem kullanılarak güncel yerli ve yabancı literatür taraması sonrasında elde edilen alan yazın kapsamında ilk olarak afete dirençli kent, afet ve afet risk yönetimi kavramları ele alınmıştır. Ardından engelli bireylere yönelik afet risk yönetim politikaları incelenmiş ve devamında da dirençli kentler, uluslararası sözleşmelerde engelliler konusu açıklanmıştır. Daha sonrasında ise engelli bireylere yönelik kapsayıcı yaklaşımla afete dirençli toplum ele alınarak fiziksel, görme, işitme ve zihinsel engellilerin deprem gibi afet ve acil durumlarda kendisi ve çevresinin yapması gerektiği yöntemler belirtilerek toplumun nasıl daha da dirençli bir hale getirileceği ifade edilmiştir. Son olarak ise Türkiye'de afete dirençli kentler kapsamında engelli bireylere yönelik çalışmalar ele alınmıştır.

Araştırma Bulguları

Bu çalışmanın temel çıkış noktası; dirençli kent çerçevesince deprem gibi afet durumlarında engelli bireylerin görünür kılınmasına dikkat çekerek bu gibi durumlarda ortaya çıkan olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik tavsiyelerde bulunmaktır. Bu doğrultuda araştırmada güncel yerli ve yabancı literatür taraması sonrasında elde edilen alan yazına ait bilgiler bu bölümde sunulmuştur.

Afete Dirençli Kentler

Dirençli kent, kentlerin yönetimi tarafından beklenilmeyen ve ani olaylar karşısında hızlı olarak sosyoekonomik ve çevresel hizmetlerin yerine getirildiği yer olarak tanımlanabilmektedir. Bu kentlerde sistem, aniden meydana gelen iç ya da dış şoklara karşısında uyum gösteren, esnek, değişen ve dönüşen yapı özelliğini taşımaktadır (Kavanoz, 2020: 10-11). Ayrıca dirençli kent, kentteki herhangi bir olumsuzluk durumunda gelecekteki işlevlerini sürdürebilmesi, değişime uyum sağlayabilmesi ve kapasitesini arttırmasını sınırlayan sistemleri hızlıca dönüştürebilme yeteneği olarak da tanımlanmaktadır (Meerow vd., 2016: 39).

OECD tanımlamasında ise dirençli kentler; "gelecekteki şokları absorbe etme, toparlama ve bunlara hazırlanma becerisine sahip kentlerdir." olarak belirtilmiş ve dirençli kentlerin sürdürülebilir kalkınmayı, refahı ve büyümeyi teşvik ettiği ifade edilmiştir (OECD, www.oecd.org, 2025).

Kentsel dirençlilik, mühendislik, ekolojik ve sosyo-ekolojik olarak üç farklı düşünsel çerçevede gelişim göstermiştir. Mühendislikte, durağan ve kararlı sistemlerde meydana gelen tehdit ve baskıdan sonra ilk konumuna gelerek iyileşmesi beklenilmektedir (Jabareen, 2013: 222). Ekolojide ise durağan sistemlerin değişimi özümseyerek işlevlerini gerçekleştirebileceği kabul edilmiştir. Sosyoekolojik dirençlilik anlayışında ise insan ve doğa etkileşiminin gerçekleştirdiği sistemlerin, tehdit ve baskı karşısında tepki, uyum ve yeniden düzenleme ile sabit konuma ulaşabilmelerinden ziyade sürekli değişim içerisinde olunmasına vurgu yapılmaktadır (UN-HABİTAT, 2017: 4).

Direnç kavramının farklı disiplinlerde çeşitli anlamlarda kullanılması, kavramın anlaşılmasında karışıklığa yol açmaktadır. Dirençlilik kavramının çevre ve kent sistemlerinden afet çalışmalarına entegrasyonu da zaman içerisinde gelişmiştir. Afet çalışmalarına gelindiğinde dirençlilik kavramına yönelik ilk yaklaşım Timmerman tarafından ortaya konulan ve "sistemin tehlikeleri absorbe etme ve kendini iyileştirebilme kapasitesi" şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanımlamanın ardından ise Ouyang afet literatüründe dirençlilik kavramının "altyapı sistemlerinin olası tehlikelere karşı koyma, ilk hasarı absorbe etme ve normal çalışmaya geri dönme ortak yeteneği" olarak belirtilmiştir (Duymuş, vd., 2024: 102). Nihayetinde afete dirençli kent oluşturabilmek, afet etkilerinin azaltılması için çeşitli süreç ve kapsamlara uyarlanabilir stratejilerin geliştirilmesi ve bunların etkin olarak kentleşme ile kent yönetimine entegre edilmesini gerektirmektedir.

Bir kentin afet durumlarına karşı dirençli olması, o kentte yaşayan toplumun krizlere ya da insan ve doğa kaynaklı afetlere karşı direnme, uyum gösterme ve esnek bir şekilde hareket edebilme kapasitesiyle ilişkilidir. Bu tür bir dirençlilik, yalnızca uygun planlama ve güçlü altyapıyla değil, aynı zamanda sürdürülebilir bir kentsel gelişmeyi benimseyen ve toplumla iş birliği içinde sorumluluk alan yönetim anlayışının varlığıyla mümkün hale gelmektedir (İSMEP, 2023).

Dirençlilik için afet riskinin azaltılmasına yatırım yapılması, uygun yapıların güçlendirilmesi ve "başlangıçtan itibaren daha iyiyi inşa etmeyi" kapsamaktadır. Afete dirençli bir kent için planlı kentler, eylem planları, gerekli senaryolar kadar katılımcı yöntemler ile oluşturulan yönetim süreçleri de gereklidir (Memiş ve Babaoğlu, 2020).

Anlaşıldığı üzere kentsel direnç, yalnızca yapısal dayanıklılık ve hasar görmemeyi değil aynı zamanda yerleşimlerin sürdürülebilirliğini korumaya, risk oluşturan tehlikelerin önceden tespiti ve kırılganlık düzeyinin belirlenebilmesine yönelik çalışmaların yapılmasına, kentlerin afet durumlarından minimum düzeyde etkilenmesini sağlamaya, ayrıca afet sonrası hızlı bir toparlanma ve yeniden yapılanma sürecinin yürütülmeye çalışıldığı yer olarak ifade edilmesi mümkündür.

Her kentin sahip olduğu kaynaklar ve riskler birbirinden farklıdır. Bu nedenle önemli olan, kentlerin kendi potansiyellerinin farkında olmaları, kapasitelerini ve sınırlarını tanımaları ve herhangi bir tehlike karşısında tüm sistemleriyle güçlü kalabilmesi için "direnç" göstermesi büyük önem taşımaktadır. Kentleri tehdit eden riskler varlığını sürdürdükçe de dirençlilik politikaları gündemde kalmaya devam edecektir. Bu politikaların başarıya ulaşabilmesi için ilgili paydaşların öncelikleri arasında yer alması önemlidir. Nihayetinde, sürdürülebilir bir dünya ve kentlerin, gelecek nesillere aktarılmasının dirençli kent anlayışından geçtiği bilincinin tüm ölçeklerdeki paydaşlarca benimsenmesi ve politikaların bu doğrultuda şekillendirilmesi kentler adına yararlı olacaktır (Şengün, 2025: 26).

Afet/Afet Risk Yönetimi

Afet; "Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen

toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay" şeklinde ifade edilmektedir (AFAD, 2023: 23). Bir başka tanımlamaya göre ise "Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2023). Afet tanımlarında, çoğunlukla insan ve doğa kaynaklı ani olayların afetlere yol açtığı; bu olayların yaşamın olağan akışını kesintiye uğrattığı, toplumlarda ciddi kayıplara neden olduğu, çevresel bozulmalara ve ekonomik zararlara yol açtığı ifade edilmektedir. Afetlerin ortaya çıkış nedenleri farklı şekillerde sınıflandırılmakla birlikte, genellikle insan kaynaklı ve doğa kaynaklı olmak üzere iki ana grupta ele alınmaktadır. Doğal afetler, doğrudan insan etkisinden bağımsız olarak evrenin kendi işleyişi içinde meydana gelmekte olup meteorolojik, hidrolojik, biyolojik, iklimsel ve jeolojik gibi çeşitli türlerde ortaya çıkabilmektedir (Memiş ve Babaoğlu, 2020: 165). İnsandan kaynaklı afetler ise, doğrudan insan faaliyetlerinden kaynaklanan, çoğunlukla tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucunda ortaya çıkan durumlardır (Kadıoğlu, 2017: 48).

Afetlerin görülme sıklığının süresi ve şiddeti ise tüm dünyada artmıştır. 20 yıl içerisinde, doğal kaynakların tetiklemiş olduğu 7348 afet kaydedilerek bu sayı 1980-1999 yıllarındaki kaydedilen sayının yaklaşık olarak iki katını oluşturmaktadır (Thurston vd., 2021). Dolayısı ile afetlerden etkilenenlerin sayısı da her gün daha da yükselmektedir (Ray-Bennett, 2018: 27). Afet riskinin dünya genelinde artmasında, çevresel, demografik ve sosyoekonomik faktörlerin karşılıklı etkileşimi önemli bir rol oynamaktadır. Hızlı kentleşme, iklim değişikliği ve giderek artan sosyoekonomik eşitsizliklerin bütünü de afet olaylarındaki artışa katkıda bulunmaktadır (Peek, 2008: 2). Nitekim 2008-2017 yıllarında kaydedilen afetlerin %84'ü iklim kaynaklı iken (Thurston ve vd., 2021: 1) 2050'ye gelindiğinde ise küresel ısınma ile iklim değişikliğinin ve doğal afetlerin yıllık küresel maliyetlerinin 300 milyar ABD dolarının üstünde olabileceği varsayılmaktadır (Ray-Bennett, 2018: 27).

Genel ifade ile afetlerin etkileri arasında mal ve can kaybı, yaralanmalar, toplum düzeninin bozulması, temel hizmetlerin aksaması ve ekonomik kayıplar yer almaktadır. Aynı zamanda afetlere bağlı olarak toplumsal bağların kopması ve geleceğe karşı güvensizliğin neden olduğu sosyopsikolojik etkiler de ortaya çıkabilmektedir. Bu doğrultuda afetler, tüm dünya da insanların hayatları, geçim kaynakları, sosyoekonomik ve psikolojik durumları bakımından büyük bir riski teşkil etmektedir (Kovancı, 2024: 16).

Risk yönetimiyse olası afet durumlarının belirlenebilmesi, meydana gelme olasılıklarının değerlendirilmesi, risk altındaki grupların üzerindeki etkilerinin neler olabileceğinin saptanması ve tehdit azaltıcı politikaların uygulamaya konulabilmesi gibi hususları içermektedir. Afet risk yönetimi de yönetsel talimatlarla kuramları kullanarak, politika ve stratejiler kapasitesi aracılığı ile afet olasılık etkilerinin azaltılmasına yönelik mücadele yöntemlerini geliştirmeyi kapsayan sistematik süreci ifade etmektedir (IFRC ve UNDP, 2015).

Afet politikalarında uygulanan afetlerin meydana geldikten sonra karşılaşılan zararlarla yüzleşilmesi, iyileşme çalışmalarının ardından yeniden afet ile karşılaşılmasında afet yönetimi sürecini etkinleştirme maliyeti, afetler karşısındaki savunmasızlık hem ekonomik hem de toplumsal yük olarak karşılaşılmaktadır. Böylelikle afet risk yönetimiyle zararlı olaylar meydana gelmeden önce hazırlık yapma sürecine öncelik vererek afetlerde toplumların direncini ve afetler ile başa çıkma kapasitesini arttırmaktadır (Çilingir ve Güler, 2020: 154).

Engelli Bireylere Yönelik Afet Risk Yönetim Politikaları

Engellilere yönelik oluşturulan politikalar, küreselleşmenin etkisiyle değişen yaklaşımlardan bağımsız olmayıp, sanayileşme sürecinin ardından toplum üretim odağı etrafında yeniden şekillenmiştir.

Bu açıdan engelli nüfus göz ardı edilmiş ve modernleşmeyle beraber "normallik" tanımlanarak bunun dışında kalan nüfus yok sayılmıştır. Kent planlamalarının ve çevre

düzenlemelerinin "normal" vatandaşlara göre oluşturulması, engelli bireylerin olası afet durumu ve sonrasında "normal" bireylere göre daha fazla mağdur olmasına sebep olabilmektedir. Engelli bireylere dönük toplumsal düzlemde inşa edilen ayrımcı tutum, birçok yoksunluğu da beraberinde getirerek Lefebvre; 1968'de "kent hakkı" kavramını ortaya atmıştır. Bu bağlamda kent, orada yaşayan herkesin hakkı olmakla birlikte herkesin kullanacağı şekilde yapılanması ve herkes için aynı oranda erişilebilir olması gerektiğini ifade etmiştir (Lefebvre, 2015). Böylelikle kent, çoğunluğun ihtiyaçları ile inşa edilen homojen bir yapılanma haricinde, kentte yaşayan herkesin gereksinimlerini göz önünde bulunduran heterojen bir görünüme sahip olması gerekmektedir (Purcell, 2014).

Engelli bireylerin homojen bir grup olarak ele alınması ve farklı engel gruplarının karşı karşıya kalabileceği zorlukların dikkate alınmaması, afet durumlarında kendilerine sunulan hizmetlerin etkinliğini azaltmaktadır. Arama kurtarma ekipleri, uygulamada genel insani gereksinimleri göz önünde bulunduracak şekilde müdahale hazırlığı yapmaktadır. Bu durum, afetlerde engelli bireyler için sağlanan hizmetlerin yetersizliğine yol açabilmektedir. Örnek olarak zihinsel engelli bireyler, farklı ortam ve tanımadığı kişilerle zor iletişim kurmakta ve dolayısı ile afet anında bu bireylere yardım edebilmek onların ihtiyacına uygun yöntemlerin uygulanmasını ve hazırlık yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu doğrultuda arama kurtarma ekiplerinin engelli bireyler ile iletişim düzeylerini geliştirebilmek üzere onlarla beraber tatbikat yapmaları afete hazırlık kapasitelerinin geliştirilmesine yardımcı olabilir (Okay ve İnal, 2019: 91).

Binaların mimari yapısı ise engelli bireylerin tahliyesini güçleştirirken, ailede engelli bir bireyin bulunması da tahliyeyi geciktirebilmektedir. ABD'nin Bonnie, Floyd ve Dennis kasırgaları sonrasında yapılan araştırmada engelli bireylerin bulunduğu hanelerde tahliyelerin, engelli birey bulunmayan ailelere göre geciktiği saptanmıştır. Bu çerçevede Kansas Üniversitesi'nde afetlerin fiziksel engelliler üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına yönelik hayata geçirilen "Kimse Geride Kalmadı" adlı projede engelli bireyler, afet sürecinde tespit ettikleri eksiklikleri; çalışma alanlarında ya da topluluklarında tahliye planlarının bulunmaması, engelli olmayan bireylerin tahliyesi sırasında geride bırakılmaları, erişilemeyen ya da geçici barınmalar, afet personelinin engellilere yönelik yardım seçeneklerinden habersiz olması, afet sonrası elektrik ve toplu taşıma sistemlerinin yetersiz olması ve günlük rutinlere dönüşte zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Stough ve Kelman, 2018). Ayrıca binalar, çoğunlukla afet anlarında merdivenlerin kullanılmasını, kapıların açılmasını veya pencerelerden çıkılmasını gerektirecek şekilde tasarlanırken bu durum hareket kısıtlılığı olan kişilerin tahliyesini güçleştirmektedir. Gerçekleştirilen araştırmalar, engellilerin yaklaşık %80'inin deprem gibi ani gelişen afetlerde tahliye sırasında zorluk yaşadığını ve yaklaşık %6'sının tahliye edilemediğini göstermektedir. Ayrıca, 126 ülkeden 5 binden fazla engelli bireyle yapılan başka bir çalışmada da herhangi bir tehlike durumunda yalnızca engelli bireylerin %20'sinin sorunsuz şekilde tahliye edilebildiğini, geri kalanların ise tahliye sürecinde güçlük çektiğini ortaya koymuştur (Kovancı, 2024: 20).

Herhangi bir afet anında daha çok etkilenecek bireylerin, farklı kurumlardaki bilgilerinin adrese dayalı ve ihtiyaçlarına uygun şekilde kayıt altına alınması ve belirli aralıklarla güncellenebilmesi, kırılgan nüfusun belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, ABD'nin Florida eyaletinde kasırga mevsiminin öncesinde bölgede yer alan tesislerin afet planları yapılarak afet tipine göre tahliye ya da yerinde kalma seçenekleri belirlenmektedir. Bununla beraber fiziksel, zihinsel veya işitsel engelli olmalarına bağlı olarak afet durumlarında tahliye esnasında özel gereksinimleri karşılayabilmek adına yardıma ihtiyaç duyacak bireylerin kayıtları her yıl Ocak ayından Mart ayına kadar tamamlanmaktadır. İngiltere'de ise olası afet anında müdahale edilmesi gereken çocuk esirgeme, huzurevi, sosyal bakım hizmetlerinin

bilgileri ile risk grubu altındaki nüfusa yönelik tahliye ve müdahale senaryoları hazırlanmaktadır (Çakır ve Atalay, 2020: 175-176).

Ayrıca, afet sırasında zihinsel ve fiziksel engelli bireylerin özel gereksinimleri dikkate alınmadan gerçekleştirilen faaliyetler ya uygun olmamakta ya da yetersiz kalabilmektedir. Örneğin işitme engelli bireyler, tahliye emirlerini veya geçici barınma alanlarında verilen talimatları duymayabilirler. Görme engelliler ise önemli bilgilerin görsel yolla aktarıldığı durumlarda bu bilgilere erişimden yoksun kalabilirler. Tekerlekli sandalye kullanan bireyleri tahliye edebilmek için erişim olanakları mevcut olmayabilir veya geçici barınma alanlarının girişleri ve toplumsal alanlar engelliler için erişilebilir durumda olmayabilir. Tüm bunlarla birlikte zihinsel engelli bireyler de afet ve acil durumlarda birçok zorluklarla karşılaşabilirler. Örneğin, afet müdahale ekiplerinin söz konusu bireylerin davranışlarını yanlış anlaması ya da onlardan rahatsızlık duyması durumunda tahliye süreci etkili olarak yürütülemeyebilir (Hoffman, 2008: 1499-1500). Bilik ve Akdağ'ın 2023'te yaptığı araştırmada da 2011 yılında Türkiye'de gerçekleşen Van depreminde engelli çocuğu bulunan ailelerin geçici barınma yerlerine geç yerleştirildiği ve buraların engelliler için uygun olmadığı, özellikle de banyo ve tuvaletlerin standart olmasının özel gereksinimli bireylerin gündelik hayatlarının zorlanmasına neden olduğu saptanmıştır (Bilik ve Akdağ, 2023). 6 Şubat Kahraman Maraş depremine ilişkin olarak da geçici yerleşim yerlerinde engellilerin gereksinimlerinin karşılanması ve gündelik yaşamlarını sürdürülebilmelerinin zor olduğu ve tuvaletlerin engellilerin erişimini zorlaştıracak şekilde olduğu raporlanmıştır.

Muhtemel deprem gibi afet anlarında ise görme, işitme, zihinsel ve fiziksel engelli gibi risk altındaki grupların haberleşme ağlarına ulaşamaması ihtimali oldukça yüksektir. Afet sonrasındaki aşamalarda gerçekleştirilecek duyuruların sağlıklı haberleşme ağlarıyla verilmesi, afetlerdeki müdahalelerin etkinliğini artıran unsurlardan biridir (Çakır ve Atalay, 2020). Bu noktada risk altındaki gruplara özgü özel haberleşme ağları oluşturularak engelli bireylerin bilgiye ulaşması için, özel gereksinimlerine uygun olarak tercih ettikleri kaynaklar belirlenmeli ve bu doğrultuda çağdaş yöntem ve teknikler takip edilmesi gerekmektedir (Türk, 2022: 66). Bu teknikler çerçevesinde ayrıca afetlerde risk yönetiminin temel unsuru olan erken uyarı sistemlerinde, farklı grupların farklı ihtiyaç ve kapasitelerinin dikkatli şekilde göz önünde bulundurulması gerektirmektedir. Kapsayıcı erken uyarı sistemleri eşitliği destekleyerek kırılganlıkları azaltıp can kaybının önlenmesinde ve afetlerin toplum üzerindeki etkisinin azaltılmasına ve uzun dönemde dirençliliğin arttırılmasına yardımcı olabilir (Thurston vd., 2021).

Dirençli Kentler, Uluslararası Sözleşmelerde Engelliler

Afet politikaları ve yönetiminin temel araçlarından biri olan hukuki düzenlemeler, afet risklerinin azaltılmasına yönelik sürecin etkinliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Genellikle afet risklerinin azaltılmasına yönelik kararlar, hem politika belgelerinde hem de stratejilerde geniş yer bulsa da, hukuki düzenlemeler yapılmadığında bunların uygulanmasına geçilememektedir (Çilingir ve Güler, 2020: 160).

1990'larla birlikte dirençli kentler için afet yönetimi uygulamalarının yetersiz kalmasıyla uluslararası afet yaklaşımları giderek önemli bir hale gelmeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1990-1999 yılları "Uluslararası Doğal Afet Zararlarının Azaltımı Onyılı- the International Decade for Natural Disaster Reduction- IDNDR" olarak kabul edilmiştir. Bu süre içerisinde de afetlere dirençlilik konusunun sürdürülebilir bir kalkınmanın ana faktörü olduğu ileri sürülerek "Hyogo Çerçeve Eylem Planı" gibi önemli faaliyet yürütülmüştür. Aynı zamanda bu süre zarfında erken uyarı sistemlerinin kurulması, ülkelerin kapasitelerinin arttırılması, afete dirençli bir toplum için her düzeyde bilinçlendirme ve eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi hedeflenmiştir (Özler, 2023, 427).

Dirençli kentlerle ilgili uluslararası sözleşmeler, risk altındaki grupların gözetilmesi adına önleyici tedbiri şart koymakla birlikte özellikle özel gereksinimli gruplarla ilgili tedbirler alma hususunda üye ülkelerin yükümlülüklerinden kaçınmamalarını istemektedir. "Hyogo Eylem Çerçevesi (2005- 2015)" de risk altındaki grupların tespit edilebilmesi için katılımcı ülkelere birtakım sorumluluklar yüklerken, "Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030)'nde", maruziyet ve zarar görebilirliğin azaltılması hususuna özellikle değinilmektedir. Bu doğrultuda kentsel dirençlilikle ilgili küresel ölçekte büyük girişimlerden olan 2005'te UNISDR tarafından düzenlenen ve "Kobe Konferansı" olarak bilinen "Afet Risklerini Azaltma Dünya Konferansı" çerçevesince kabul gören "Hyogo Çerçeve Eylem Planı" ile 2005-2015 yıllarını kapsayan dönemde üç stratejik hedef ile beş eylem önceliği öngörülmüştür. Bu hedefler; "afet risk azaltma yönetimi uygulamalarının kalkınma politikaları ve planlarına daha aktif bir biçimde entegre edilmesi, bu uygulamaların afetlerin öncesinde, sırasında ve sonrasında sistematik şekilde uygulanması ve dirençlilikle ilgili risk altında olanlar öncelikli olmak üzere kurum, kapasite ve mekanizmaların oluşturulması" şeklinde belirtilmiştir (Şengün, 2025: 54). Böylece afete dirençlilikte, risk altındakiler öncelikli olmak üzere afet risklerinin azaltılması ve afetlere ilişkin tüm düzeylerde etkili bir mücadelede ilgili kapasitenin oluşturulması gerektiği ön plana çıkarılmıştır.

Uluslar ve topluluklarda afetlere direncin oluşturulması doğrultusunda Hyogo Çerçeve Eylem Planı'nın (2005-2015) mirasçısı olan ve 2015'te 3. Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Konferansı'nın resmi çıktısı olan "Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015- 2030)" ile engellilerin afet risklerinin azaltılmasına, plan ve programların belirlenmesinde ve engelli bireylerin kilit paydaş olduğu kapsayıcı bir karar alma sürecini savunmaktadır. Sendai ile birlikte taraf devletler, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımlarını ve erişilebilirliklerini sağlamayı bir sorumluluk olarak kabul etmiş ve bu amaçla sözleşmede dezavantajlı gruplara yönelik pozitif ayrımcılığın gerekliliği vurgulanmıştır (Kaya, 2015: 37).

Afetler, herkesi etkilese de katılım ve toplumsal dışlanma engellerini yaşamaya devam eden engelliler üzerinde orantısız etkiye sahiptir. BM Afet Riskini Azaltma Ofisi (UNDRR) de afet risklerinin azaltılmasında engelliler odağında kaydedilen ilerlemeyi saptayabilmek için 2023 yılı Ocak ve Mart aylarında 132 ülkeden 6.342 katılımcıyla "Küresel Engelliler ve Afetler" anketini gerçekleştirmiştir. Bu ankette, engelli bireylerin potansiyel afetlere hazırlığı, erken uyarı ve risk bilgilerinin mevcut ve erişilebilirliği, engellilerin ulusal ve yerel düzeyde afet risk azaltma planlarından haberdar olup olmadıkları ve engelli bireylerin afet risk azaltma planlarına katılıp katılmadıklarını belirlemeyi amaçlamıştır. Anket sonuçları 2013 yılında yapılan anket sonuçlarıyla karşılaştırılmış ve buna göre; son 10 yılda engellilerin afet risk azaltma planlarına dahil edilmesinde sınırlı bir ilerleme kaydedildiği, engelli bireylerin %4'ünün afetlere karşı kişisel bir hazırlık planına sahip olmadığı, önceden uyarı olsa bile engellilerin %17'sinin tahliye sırasında hala birçok zorlukla karşılaşacağı ve %6'sının kendi başlarına tahliye olamayacağı, %56'sının ise afet riski bilgilerinin farkında olmadığı, engellilerin yalnızca %11'inin ulusal düzeyde olmakla birlikte %14'ünün de yerel düzeyde afet riski azaltma planlarından haberdar olduğu, bu planlarda ise yalnızca %8'inin engelli bireylerin özel ihtiyaçlarının ele alındığı %24'ünün ise krizler veya afetler nedeniyle yerinden edildiği ortaya çıkmıştır (UNDRR, www.undrr.org, 2025).

Engelli Bireylere Yönelik Kapsayıcı Yaklaşımla Afete Dirençli Toplum

Engelli bireyler, deprem gibi afet ve acil durumlarda diğer kişilere göre daha fazla başkalarının yardımına ihtiyaç duymaktadır. Afetlerde ölenlerin kaçının engelli olduğu tam olarak tespit edilemese de mevcut araştırmalar, engelli bireylerin engelli olmayanlara kıyasla afetlerden daha fazla etkilendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kaynaklara ve fırsatlara erişimlerinin kısıtlı olması nedeniyle engelliler, karşılanmamış ihtiyaçları sebebiyle de yüksek risk altında bulunmaktadır (Hisamatsu, 2013).

Deprem gibi afetlerde engelli bireyler, uygun tutum ve davranışlar sergileyebilmesi adına gereken bilgi ve farkındalığın kazanmalarını sağlayacak, engel türüne uygun hızlandırılmış programların bulunması büyük önem taşımaktadır. Örneğin, bedensel engelli bireyin ihtiyaçlarıyla zihinsel engelli bireyin gereksinimleri farklı olduğundan, afet öncesi beklentiler ve afet sırasında veya sonrasında ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar da farklılık göstermektedir (Peek, 2008; Stough vd., 2016). Bu hususta engelli bireylerin afet yönetimiyle ilgili bilinç ve farkındalık düzeylerini arttıracak afet eğitimleri düzenlenerek bu eğitimlerde engellilerin özel gereksinimlerini dikkate alan bilgi ve becerilerin kazandırılması sağlanmalıdır. Aksi takdirde, bilgi eksikliği ve engelli bireylerin planlama ve düzenleme süreçlerinden dışlanması, onları acil ve afet durumlarına hazırlıksız bırakacaktır. Bu durumlarda engelli kişilerin ihmal edilmesi, onların topluma etkili bir şekilde katılması ve katkıda bulunabilme kapasitelerini de sınırlandıracaktır (Stough vd., 2016).

Afet ve acil durum yönetimini kolaylaştırarak bireylerin karşılaşabilecekleri olumsuz etkileri en aza indirmesi sebebiyle bilgi ve kaynak erişimi kritik bir öneme sahiptir. Engelliler, deprem gibi afet esnasında ve sonrasında ortaya çıkabilecek durumla nasıl baş etmesi gerektiği, ihtiyaçlarını nasıl karşılayabilecekleri, afet esnasında nasıl bir tutum ve davranış geliştirmesi gerektiğine yönelik oldukça sınırlı bir bilgiye sahiptir (Carter, 1991). Bundan dolayı afet durumlarında engel türlerine göre çeşitlilik gösteren engellilerin anlayabileceği şekilde gerekli çalışmalar düzenlenmelidir.

Afetlere karşı bireyler, en temelinde afet ve acil durum çantası hazırlaması, bireysel tahliye programları oluşturması ve afet eğitimi alması gibi çeşitli bireysel hazırlıklar yapması beklenir (Lichterman, 2000). Engelli bireyler özelinde düşünüldüğünde ise her engel grubuna yönelik özel gereksinimler dahilinde plan ve programlamalar yapılması gerekmektedir. Yalnızca engelli bireyler değil, engelli bireylerin aileleri ve etkileşimde oldukları sistemler de afet konusunda hazırlıklı ve bilgili olması gerekmektedir. Bundan dolayı gerek tüm engelli grupların gerekse yakınlarının aşağıda ifade edilen adımlarla deprem gibi afet durumlarında hazırlıklı olması oldukça önemlidir (Isaacson-Kailes, 2005, Türk, 2022):

- "Engelli bireylerin odak alınarak her odadaki güvenli noktaların belirlenmesi, dışarıda acil toplanma merkezinin belirlenmesi, tehlike oluşturabilecek ekipmanların güvenliğinin sağlanması, kaçış rotalarının belirlenmesi",
- "Belirli aralıklar ile tatbikatların yapılarak en az 72 saatlik aile afet planının hazırlanması",
- "Acil durum esnasında engelli bireylerin kontrol edilmesi, acil durum gereçlerinin temin edilmesi",
- "Yakın çevredeki kişiler ile destek ağı kurulmalı",
- "Engelli bireyin özel ihtiyaçlarından dolayı gereksinim duyabileceği en az iki hafta yetecek yiyecekler, sağlık bilgi kartı, acil bağlantı listesi, pil, düdük, fener ve engel durumunu ifade eden not kartları gibi malzemelerin bulunduğu afet acil durum çantası hazırlanmalı",
- "İletişim için telefonlar her an yakında bulundurulmalı",
- "Sarsıntı esnasında düşebilecek, tahliye yollarını kapatabilecek eşyalar sabitlenmeli ve tahliye için güvenli çıkış yolları hazırlanmalı",
- "Hızlı salınım hareketleri nedeniyle yaralanmaları önleyebilmek için sarsıntı başladığı anda en yakın güvenli alanda engel durumlarının elverdiği şekilde "Çök-kapan-tutun" pozisyonu ya da hedef küçültülmeli",
- "Deprem gibi sarsıntı esnasında dışarıya çıkmak için uğraşılmamalı, sarsıntı geçinceye kadar güvenli alanda uygun pozisyonda beklenilmeli, sarsıntı sırasında merdivenler ve asansörler kullanılmamalı",

- "Yangın riskine karşı yangın alarmı yerleştirilmeli, ısıtıcıların duvara sabitlenmesi gibi önlemler alınmalı",
- "Her alanda yaşam üçgeni belirlenmeli",
- "Hem engelli bireyler hem de yakın çevresi ilk yardım bilgisi edinmelidir."

Bu önerilerle yalnızca deprem sırasında nasıl davranılması gerektiğini değil, aynı zamanda deprem öncesinde yapılacak hazırlıkları ve toplumsal dayanışmanın önemini de ortaya koyarak engelli bireyler için kapsayıcı yaklaşımla dirençli bir toplum temelinin atılmasına öncülük edilebilecektir.

Engele dirençli afet yönetimi böylelikle afet öncesi, afet sırası ve afet sonrasının planlanması, koordine edilmesi ile engelli bireye bakım veren yakın çevresini kapsayan çok boyutlu ve multidisipliner çalışmayı gerektiren geniş kapsamlı bir çalışmayı gerektirdiği ortadadır (Alexander ve Sagramola, 2014; Ergünay, 2009; Varol ve Kaya, 2018). Aynı zamanda hem deprem gibi afet ve acil durum yönetimini kolaylaştırıcı bu gibi bilgilerle hem de bireylerin yaşayacakları olumsuzlukları en aza indirmesi özelliğinden dolayı bilgi ve kaynaklara erişimin öneminden hareketle engelliler, deprem gibi afet esnasında ve sonrasında ortaya çıkabilecek durumla nasıl baş etmesi gerektiği, gereksinimlerini nasıl gidermesi gerektiği, afet esnasında nasıl bir tutum ve davranış geliştirmesi gerektiğine yönelik oldukça sınırlı bir bilgiye sahiptir. Bundan dolayı deprem gibi afet durumlarında engel türlerine göre çeşitlilik gösteren engellilerin anlayabileceği şekilde gerekli çalışmalar düzenlenmelidir. Bu çalışmalarda ise aşağıdaki başlıklarda belirtilen fiziksel, görme, işitme ve zihinsel engeli gruplarına yönelik hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. Böylelikle gerek tüm engelli gruplar gerekse yakınlarının bilgilerinin bu konudaki bilgileri artırılarak toplumun daha dirençli bir hale gelmesi sağlanabilecektir.

Engelli bireylere yönelik uluslararası önemli çalışmalar arasında yer alan "Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu" (IFRC)'nin 2013 yılında başlattığı "acil durumlarda engellilere uygun barınma ve yerleşim yerleri (disability inclusive shelter)" çalışması ile barınma ve yerleşim programlarında kapsayıcılık ve erişilebilirlik odaklı bir yaklaşım biçiminin izlenmesi amaçlanmıştır. Böylelikle engelli bireylerin, afet yönetimi aşamalarına dahil edilmesi, bu bireylere yönelik barınma ve yerleşim yerlerinde rehberin oluşturulması ve katılımcılık ile fırsat eşitliğin arttırılması yönünde bir kılavuz oluşturulması sağlanmıştır (IFRC, www.ifrc.org, 2025). Uluslararası Engelliler Birliği (International Disability Alliance -IDA)" ise 2021-2023 yıllarını kapsayan "Engelli Bireyleri İnsani Hazırlık ve Yanıt Merkezine Yerleştirmek: Engelli bireylerin aktif olarak dahil edilmesi yoluyla kapsayıcı insani eylem ve kapsayıcı afet hazırlığında kapasite geliştirilmesi ve güçlendirilmesi" projesi ile afet riski azaltılmasında kapsayıcı yaklaşımların teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Özellikle Sendai Çerçevesi'nin uygulanması konusunda bilgi üretilmesi, kapasite geliştirilmesi, en iyi uygulamaların keşfedilmesinin sağlanması ile engelli bireylerin karşılaştığı risklerin azaltılmasına yönelik farkındalık yaratılması ve tüm ilgili aktörlerin bu sürece katılması yönünde önerilerde bulunmuştur (IDA, www.internationaldisabilityalliance.org, 2025).

Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi (UNDRR) ise yürütmüş olduğu "Yerel Afet Riskinin Azaltılmasında Engellilerin Dahil Edilmesini Geliştirmek" çalışmasının 2024 yılında yayımlanan raporunda ise engelli bireylere ilişkin ayrıntılı verilerin toplanıp kapsamlı bir sistem kurularak bu verilerin kapsayıcı afet risk azaltma stratejileri için risk değerlendirmelerine entegre edilmesi gerektiği, paydaşlarla işbirliği içerisinde engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun yerel farkındalık kampanyaları ve kapasite geliştirme girişimlerinin geliştirilmesi, afet risk azaltma planlamalarının her aşamasında kapsayıcı karar alma süreçlerinin yürütülmesi, plan ve politikalarda temel haklarının açıkça kabul edilmesi ve tüm bu süreçlerde yerel yönetimlerle etkileşim kurulması gerektiği belirtilmiştir (UNDRR-a,

www.undrr.org , 2025). UNDRR, ayrıca engellileri kapsayan afet risk azaltma faaliyetleri kapsamında Sendai Çerçevesi'nin de belirtmiş olduğu verilerin engellilik durumuna göre ayrıştırılması doğrultusunda çalışmalarını yürütmektedir. Böylelikle afet risk azaltma uygulayıcılarına raporlama konusunda destek sağlaması, Sendai Çerçeve İzleme raporlamasını güçlendirmesi, afetlerin farklı toplumsal gruplar üzerindeki özel etkilerinin daha iyi anlaşılması, afet risk azaltma politikalarının, programlarının ve stratejilerinin bilinçli planlanması, uygulanması ve iyi uygulamaların teşvik edilmesine olanak tanınmaktadır (UNDRR-b, www.undrr.org, 2025). "Küresel Barınma Topluluğu" ise "barınma ve yerleşim programlarında engellilerin dahil edilmesi" çalışması ile engelli bireylerin farklı engel türlerine göre ihtiyaçlarının haritalanması, saha araştırmalarının yürütülmesi ve iyi uygulama örneklerinin derlenmesi gibi uygulamalar yürütmektedir (GSC, www.cccmcluster.org, 2025).

BM 2022 yılında ayrıca Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi'nin yerel düzeyde uygulanmasını desteklemek amacıyla tasarlanan "Kentleri Dirençli Hale Getirmenin On Temel İlkesinin" her biri için engelli bireylerin dahil edilmesine ilişkin özel kriterler içeren bir kılavuz oluşturmuştur. Böylelikle engelli bireylerin geride kalmamasını ve afet risklerinin azaltılmasına yönelik politikaların tasarlanmasını, formüle edilmesini ve uygulanmasının sağlanması ile kentsel ortamda kapsayıcılık ve erişilebilirliğin de teşvik edilebilmesi için engelliler odağında afet riskine dirençli ve kapsayıcı kentlerin güçlendirilmesi doğrultusunda birtakım hedefler belirlemiştir. Bu hedefler; engelli bireylerin afet risk yönetimine ve afet risk senaryolarına dahil edilmesi, bu gruptaki bireylerin finansal mekanizmalara ve arazi kullanımı/bina yönetmeliklerine dahil edilmesi, engelli bireylerin dikkate alındığı ekosistem hizmetlerinin yönetimi ile kurumsal kapasiteye engellilerin dahil edilmesi, bu grupta bulunan bireylerin toplumsal kapasiteye, altyapı dirençliliğine, afet durumlarına ve iyileşme/daha iyi bir gelecek inşa etme süreçlerine dahil edilmesi gibi unsurlar yer almaktadır (MCR2030, mcr2030.undrr.org , 2025).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ise 2022 yılında yayımladığı "Engellileri Kapsayan İnsani Yardım Eylemi Araç Seti" ile engelli çocukların insani çalışmalara dahil edilmesi için operasyonel rehberlik sağlayan pratik araçlar ve kapasite geliştirme paketlerinden oluşan bir set oluşturmuştur. Bu sette; eğitim modülleri ve engellilere yönelik kapsayıcı insani müdahale gibi yaklaşımla hareket edilmiştir (UNICEF-a, www.unicef.org, 2025). Bu kapsamda ilk olarak ihtiyaç değerlendirilmesi yapılırken verilerin engellilik durumuna göre ayrıştırılması, stratejik planlamada engellilik ve erişilebilirlik konularında uzmanlığı olan kurum ve kuruluşlar ile engelli çocukların müdahale planlamasına dahil edilmesi, engelli bireylerin (çocuklar dahil) tüm eğitim programlarına dahil edilmesinin maliyetlerinin ortaya koyulması, insani yardım planlarının uygulanması ve yardıma erişimin sürekli olarak izlenmesinin sağlanması, engelli bireylerin bu konuya ne ölçüde katkıda bulunduğunu ve bundan ne ölçüde fayda sağladığını değerlendirebilmek ve gelecekteki müdahaleleri iyileştirebilmek için raporlama ve değerlendirme yapılması gerektiği ortaya konularak diğer politikalarla uyumlu hale getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (UNICEF-b, www.unicef.org, 2025). Böylelikle tüm bu çalışmalar ile hem iyi uygulamaların tanıtılıp hem de daha dirençli ve hazırlıklı bir kent ortamına katkıda bulunularak afet risk azaltmalarında engelli bireylerin katılımı, verilerin ayrıştırılması, kapasite geliştirilmesi ve iş birliği yapılması gibi bu gruptaki bireylerin korunarak güvence altına alındığı anlaşılmaktadır. Bu gibi projelerin yaygınlaştırılmasıyla da beklenilmeyene hazırlıklı olarak toplum daha dirençli bir hale gelebilecektir.

Fiziksel Engelli Bireylere Yönelik Tedbirler

Afet anlarında hangi durumların tehlikeli olabileceğinin bilinmesi, gerekli önlemlerin meydana gelmeden alınması, fiziksel engelliler için can ve mal kayıplarını en aza indirecektir. Fiziksel engelliler, ev ortamında her an deprem gibi afetle karşı karşıya kalabilir. O nedenle

evdeki gereken düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Vladutiu vd., 2012; Alexander ve Sagramola, 2014). Bundan dolayı tablo, avize, ayna gibi eşyalar sabitlenmeli, masa ve sehpaların köşeleri mutlaka yuvarlak cisimler ile kapatılması gerekir. Ağırlık merkezinin yere yakın çelik dolap, kasa, bulaşık ve çamaşır makineleri gibi eşyalar herhangi yıkılma anında ezilebilir fakat asla yok olmamaktadırlar. Bu nedenle; bu nesnelerin yanlarında "yaşam üçgeni" belirlenmelidir (Akgüngör, 2013). Evin her alanında yaşam üçgeni önceden tasarlanması ve belirlenmesi önemlidir. Fiziksel engelli birey mutlaka sert cismin kenarında yaşam üçgeni oluşturarak baş ve göğüs bölgelerinin darbelerden korunması için yumuşak cisimler ile desteklemelidir (AKUT, 2011).

Deprem anında ise fiziksel engelliler, tekerlekli sandalyedeyse kendini yere atmamalı, "kilitle kapan tutun" hareketini uygulayıp tekerlek frenini devreye sokmalı, oturuyorsa aynı yerde kalarak başı kollarla korumalı, ayaktaysa oturarak ya da düşmeyi önleyebilmek için vücuda destek vererek başı kollarla korumalı, gece yatarken protez gibi cihazları yakında ve kolay ulaşılabilecek yerde bulundurmalıdır. Deprem sonrasında da tahliye yolunda kendileri için tehlike oluşturacak unsurların olup olmadığına dikkat edilmeli, engelli kişinin tahliyesi; engellilik durumuna, yardımcı olacak bireylerin durumuna ve içinde bulunulan binanın hasarına göre farklı yöntemler ile yapılabilir (İSMEP, 2023:15). Enkaz altında kalma ihtimaline karşı cep telefonu, sürekli kullanılan ilaçlar, su ve bir miktar yiyecek yatağın yanında sarsıntıyla savrulmayacak şekilde bulundurulmalıdır (İSMEP, 2023:16). Tüm bu hazırlıklara ek olarak bazı ek hazırlık planları da oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede (AKUT, 2011; İSMEP, 2023):

- "Acil durum gereksinimlerini içeren afet ve acil durum çantasını hayatının bir parçası haline getirmeli, bu çanta içerisinde tahliye rotasının güvenliği sağlanırken cam kırıkları gibi maddelerin zarar vermemesi adına iş eldiveni de bulundurulmalı, gereksinim duyulabilecek engelli bireylerin kullandığı ekipmanlar her an için hazır bulundurulmalı",
- "Mümkünse birkaç yerde ekipmanların yedekleri de bulundurulmalıdır. Eğer kullanıyorsa yaşam destek ekipmanlarının hasar görmesine engel olabilmek için güvenliği sağlanmalı, merdivenleri kullanamayacak ve tekerlekli sandalyelerini bırakmak zorunda kalacak engelli bireyler için özel tahliye planı hazırlanmalı ve farklı senaryolara göre tatbikatları yapılmalı",
- "Yatağa bağımlı engelliler için yatağın konumu önemli olmakla birlikte pencere, kitaplık gibi içinde eşyaların dökülebileceği mobilyalardan uzak yere konulmalı, yatağın ayakları sabitlenmeli, afet ve acil durum çantası ulaşılabilir mesafede bulundurulmalıdır".

Böylelikle fiziksel engelli bireyler, deprem gibi afet durumlarına karşı hazırlıklı olmalarını sağlamak için; acil durum çantalarının her zaman hazır bulundurması, özel ekipmanlarına erişilebilmesi, yedeklerinin temini ve güvenliğinin sağlanması, tatbikatların yapılması gibi önlemler, hem bireysel güvenliği artıracak hem de afet risk yönetiminin etkinliğini destekleyecektir.

Görme Engelli Bireylere Yönelik Tedbirler

Görmeyen ya da farklı görme engeli bulunan bireylerin kendi güvenliğini sağlayıp sağlayamayacağına ilişkin bir plan hazırlanmalı ve bu konuda zihinsel tatbikatlar yapmış olması gerekmektedir. Deprem anında ise "çök-kapan-tutun" pozisyonu alarak vücudunu mümkün olduğunca korumalıdır. Görme engelli bir kişi, deprem sırasında tanımadığı bir ortamda ve yanında refakatçi yoksa çevresinden yardım talep etmelidir. Ayrıca, görme engelli bireylerin dokunma, koku ve işitme gibi daha gelişmiş duyularını kullanarak, panik yaşamalarını

önleyecek tatbikatları sık sık yapmaları, deprem sırasında doğru ve güvenli hareket etmelerini sağlayacaktır (İSMEP, 2023:17).

Oturma odasında eşyaların yerlerinin iyi şekilde bilinmesi görme engelli bireyin herhangi bir afet karşısında doğru şekilde hareket etmesini sağlayacaktır. Özellikle tehlike esnasında kendisine gerekli eşyaların nerede olduğunu bilmesi bu süreçte görme engelliye yardımcı olacaktır. Ayrıca eşyalar, alternatif geçiş yollarına olanak tanıyacak şekilde yerleştirilmeli, afet ve acil durum çantasındaki eşyalar kabartma baskılı ya da braille alfabesi ile hazırlanmış etiketler ile işaretlenmelidir. Görme kabiliyeti az olan bireyler için tahliye yollarının aydınlatılması adına şarjlı lambalar yerleştirilmeli, ayrıca acil durum çantasında güçlü ışığa sahip fener ve yedek piller bulundurulmalıdır. Beyaz baston kullanılıyor ise hareket etme kabiliyetini güçlendirebilmek adına afete maruz kalma ihtimali olan ortamlarda yedek beyaz baston bulundurulmalı ve ayrıca rehber hayvan kullanan görme engellilerin de hayvanların iletişim bilgilerinin ve afet durumlarında bağlantı kurulacak destek ağı bilgilerini içeren kimlik tasmasını bulundurması gerekmektedir (AKUT, 2011; Isaacson Kailes, 2005).

Afet sonrasında ise bir bina içerisinde ve kendisi gibi görme engelli diğer bireyler ile beraber, örneğin okulda olması halinde bir zincir oluşturarak tahliye olma yöntemi kullanılabilir. Bu grupta yer alan bireylerin tahliyesinde, yönlendirilmeleri için en önemli araçlardan biri olan sesli komutta kaosun önlenmesi adına tek kaynaktan komut verilmelidir. Görme engelli bireylerin deprem gibi afet durumlarında açık alanda bilinmeyen bir yerde bulunması halinde ise bulunduğu yerde kalması daha uygundur. Bulunduğu yerden başka bir yere gitmesi bireyi zorlayabilir. Böyle durumlarda destek ağındaki kişilerden ya da en yakınındaki profesyonel müdahalecilerden veya devlet kuruluşlarından yardım istenmesi doğru olacaktır (İSMEP, 2023:17).

İşitme Engelli Bireylere Yönelik Tedbirler

İşitme engelli bireylerin özellikle dikkat etmesi gerektiği nokta, bir yandan vücutlarını korumak için hedef küçültürken, diğer yandan gözleri ile çevreden gelebilecek tehlikelere karşı sürekli dikkatli olmalarıdır. İşitme engelli birey, risk durumlarında varlığını duyurabilmesi için düdük ya da benzeri bir aleti üstünde ya da yakın konumda tutması faydalı olacaktır. Evde bulunması halindeyse dış çevreye karşı uyarıcı olmak üzere, görünür bir alanda işitme engelli birinin olduğunu belirici ışıklı levhanın yerleştirilmesi uygun olacaktır Vladutiu, vd., 2012; Alexander ve Sagramola, 2014).

Yaşam üçgeni oluşturulduktan sonra işitme engelli bireyler, gözleriyle çevredeki tehlikelere karşı dikkatli olmalıdır. Enkaz altında kalmaları durumunda, enkaz tespit cihazlarının vücut ısısı ve enkaz altındaki en küçük sesi dahi algılayabilme özelliğine sahip olduğundan emin olmalı ve kurtarma ekiplerine kendilerini duyurmak için metal veya sert cisimlere vurup ses çıkarması gerekmektedir (Türk, 2022).

Ayrıca bu gruptaki bireyler, işitme cihazı kullanıyorsa herhangi bir risk karşısında cihazların kaybolabilme ihtimali göz önünde bulundurularak cihaz ve pilleri kolay ulaşılabilecek yerlerde ve mümkünse yedek cihaz ve piller bulundurmalı, enkaz altında kalma ihtimaline karşılık cep telefonlarına yüksek sesli düdük uygulamaları yüklemeli, iletişim noktalarında yaşanabilecek sorunlar göz önünde alınarak kağıt ve kalem bulundurulmalı, alarm sistemleri işitsel ve görsel şekilde dizayn edilerek elektrik kesintilerine karşı pilli sistemler kullanılmalıdır Isaacson Kailes, 2005).

Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik Tedbirler

Afet durumlarında, zihinsel engelli bireyler engel düzeylerine bağlı olarak kendilerini korumakta güçlük yaşayabilirler. Kendisini koruyabilecek durumdakiler, deprem gibi herhangi bir sarsıntının başlaması ile birlikte hedef küçülterek ve "Çök-Kapan-Tutun" hareketini

yapması gerekmektedir. Bu davranışların kazanılabilmesi için basit komutlar ve sık aralıklar ile tatbikatlar yapılmalıdır (Vladutiu, vd., 2012).

Ayrıca engellilik düzeyine bağlı olarak zihinsel engelli bireyler afetler ile ilgili eğitim alabilir. Fakat zihinsel engelli bireyler deprem esnasında kendilerini koruyabilecekleri oranda mental kapasiteye sahip olmayabilmekte ve bu noktada yakın çevresinin eğitime dahil edilmesi uygun davranışlardan olacaktır. Öğrenme becerisi zayıf olanlarda ise, düzenli provalarla yapması gereken uygun davranış formlarını pekiştirebilir. Gerekirse ses kayıt cihazları ile kaydedilmesi afet planının hatırlanmasına yardımcı olacak uygulamalar kullanılmalı, uygun davranışlar pekiştirilmeli, gereksinimleri ile içerisinde bulunduğu durumu kısa olarak ifade edebilme provaları yapmalıdır (Tonak ve Kitiş, 2020).

Bu kişilerin en az zarar ile kurtulabilmesi için mutlaka önceden hazırlanan afet ve acil durum planlarının olması gerekir. Zihinsel engelli bireylerin tahliyesi için diğer bireylerin desteğine ihtiyaç bulunabilir. Destek ağındaki bireylerin yardımı bu engel grubu için oldukça önemli olmakla birlikte büyük panik yaşayabilir ve buna bağlı olarak tahliye sırasında zorluk çıkarabilirler. Bu bireyler öğrenci ise ve okulda bulunuyor ise deprem sonrasında tahliyesi için öğretmenlerin ve diğer görevlilerin yardımına ihtiyacı olacaktır. Afetler sonrasında tek başına kalan zihinsel engelli ya da bireylere denk gelen saha çalışanları, yaralı olmasalar bile onları güvenli bir yere ya da başka bir saha çalışanına teslim etmesi gerekmektedir (İSMEP, 2023:18).

Hangi engel grubuna dahil olursa olsun hayat kurtarmak ve özel gereksinimliliğe neden olabilecek durumların önüne geçilmesi için engelli bireylerin ve yaralıların belirlenmesi ile uygun tıbbi müdahalenin uygulanması, afet ve acil durum öncesinde de engelli bireylerle ilgilenilmesi özel gereksinimli hale gelen bireylerin uygun merkezlere yönlendirilmesinin sağlanması, engelli bireylere yönelik ihtiyaç analizinin yapılması ve ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılabilecek mevcut kaynakların değerlendirilmesi, özellikle psikolojik yardımla yardımcı cihaz ve donanımların sağlanabilmesine olanak tanıyan tıbbi rehabilitasyon programlarının başlatılması için gereken altyapının geliştirilmesi gerekmektedir (İSMEP, 2023:18-19).

Türkiye'de Afete Dirençli Kentler Kapsamında Engelli Bireylere Yönelik Çalışmalar

Türkiye'de afetlerle etkili mücadele için 2009 yılında 5902 sayılı yasa ile "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)", sorumlu olarak kurulmuştur. AFAD ile birlikte, afet yönetim süreçlerine ilişkin yetki ve sorumluluklar tek kurum altında bir araya getirilerek 2018'de İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. AFAD, risk yönetimini önceleyen bir yönetsel model olarak görevleri; "Afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve risk azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yurt içinde ve yurt dışında insani yardım operasyonlarının yapılması ve koordine edilmesi ile bu konularda politika önerilerinin geliştirilmesi ve uygulanması hususlarını kapsar." şeklinde ifade edilmektedir (AFAD-a, www, 2025).

AFAD'ın vizyon olarak "afetlere dirençli toplum oluşturmak" için belirlenen hedefi, 2024-2028 AFAD Stratejik Planı'nda ise şu şekilde ifade edilmiştir: "Afet risk azaltma çalışmalarının etkinliğini artırmak, afet ve acil durumlara kurumsal ve toplumsal olarak en iyi şekilde hazırlanmak, afetlere müdahale süreçlerinin hızlı, etkin ve koordineli yürütülmesini sağlamak, afet ve acil durum sonrası iyileştirme süreçlerinin hızlı, etkin ve koordineli yürütülmesini sağlamak, uluslararası etkinliği artırarak küresel bir aktör haline gelmek, bilgi, teknolojik altyapı ve insan kaynağı açısından güçlü ve yeniliklere açık sürekli öğrenen bir kurum olmak." biçiminde tanımlanmıştır (AFAD-b, 2025). Bu stratejik plan incelendiğinde ise; engelli gibi risk grubu altındaki bireylere yönelik farklı afet durumları ile afet öncesinde,

sırasında ve sonrasında yapılması gerekenlerle ilgili detaylı rehberler hazırlanarak eğitimler verileceği, toplanma ve geçici barınma alanlarının engelli gibi farklılaşan ihtiyaçları karşılayacak özellikte olması gerektiği belirtilmiştir. Fakat belirtilen bu hedeflere ne derecede ulaşılacağı ya da engellilerle ilgili herhangi bir istatistiki verilere kurum raporlarında ulaşılamaması önemli eksiklik olarak karşılaşılmaktadır.

Ayrıca AFAD'ın 2013'te "Afete Hazır Türkiye- Afete Hazır Okul Bilinçlendirme ve Eğitim Kampanyası" doğrultusunda düzenlenen "Afet Bilinci Eğitimleri Çalıştayı" sonuçlarının referans alınarak hazırlandığı "Engelli Öğrenci, Veli ve Refakatçileri için Afet Bilinci Eğitimi" el kitabı bulunmaktadır. Bu el kitabında ise aile/okul afet ve acil durum planında önemli olan uygulamalara yer verilmekle birlikte yine engel ve afet türlerine göre doğru davranış biçimleri kısaca açıklanmaktadır. Böylesine geniş bir konu için bu el kitabı sınırlı kaldığı düşünülse de engelli bireylerin yaşadığı ya da yaşayacağı zorluklara dikkat çekerek farkındalık meydana getirmesi açısından önemli görülmektedir.

Türkiye'de ayrıca ulusal düzeyde afete karşı dirençlilik kapsamında "Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP)", "Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)", "Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP)", "Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP)" ve "Türkiye Afet Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı (TAYSP)" çalışmaları yer almaktadır.

2012-2023 yıllarını kapsayan UDSEP'te "toplumun önemli çoğunluğunu oluşturan kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler özelinde her bir grubun ayrı ayrı dikkate alınacağı çalışmaların yapılması ve bu çalışmaların sonuçlarının da afet yönetimi sistemini içine dahil edilmesi" gerektiği ifade edilmiştir (UDSEP, 2012: 59).

3 Ocak 2014'te yürürlüğe giren TAMP'ta ise, engellilerle ilgili herhangi bir ibareye rastlanmasa da planın, ulusal ve yerel ölçekte afet durumlarının türüne ve kapsamına göre esnek bir organizasyon sistemiyle afet durumlarında müdahale çalışmalarında yer alacak birimlere, mevcut kaynakların etkin kullanılmasına ve koordinasyonun arttırılmasına yer verilmiştir (TAMP, 2014).

Afet dirençliliğiyle ilgili diğer bir plan olan TARAP ise 8 Temmuz 2022'de yürürlüğe girerek 2022-2030 yıllarını kapsayan afetlerin olası etkilerine karşı geliştirilen planı ifade etmektedir. Bu planda risk altındaki gruplara yönelik herhangi bir ibareye rastlanmasa da olası kayıpların tespit edilmesi ve söz konusu kayıpların en alt düzeye düşürülmesi amaçlanmıştır. Belirlenen amaçlardan yükümlü kurumlar belirtilerek afete karşı dirençlilik hedeflenmiştir (TARAP, 2022).

Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) ise 2025 yılında yürürlüğe girerek afet sonrasında iyileştirme çalışmalarının planlı olarak yapılmasının sağlanması, kurumlar arası iş birliğinin geliştirilmesi, iyileştirme faaliyetlerinin etkili bir şekilde izlenmesi, değerlendirilmesi ve raporlanması amaçlanmıştır. Bu planda ayrıca afet bölgesinde engelliler olmak üzere risk altındaki gruplara yönelik bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirileceği, afet bölgesinde sosyal hizmetler altyapısının iyileştirileceği ve psikososyal destek iyileştirme çalışmalarının yürütüleceği belirtilmiştir (TASİP, 2025). TAYPS ise AFAD tarafından çalışmalarına devam edilmekte ve etkili afet risk yönetimi için sistematiksel bütünlük, verimli kaynak kullanımı ve sorumluluk paylaşımını esas alan bir modelin çalışmaları sürdürülmektedir (Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2023: 52).

12. Kalkınma Planı'nda (2024-2028) ise "engelli, yaşlı, kadın ve çocuklar ile yakınlarına yönelik farklı afet durumlarında yapılması gerekenlere ilişkin detaylı rehberler hazırlanarak eğitimler verileceği, toplanma ve geçici barınma alanlarının engelli, yaşlı, kadın ve çocukların farklılaşan ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olması" gerektiği ifade edilmiştir.

2014 yılı Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ise mevcut mevzuatta ve afet acil yardım planlarında risk altındaki bireylere yönelik ilave önlemin olmadığı gibi afetlerden önce veya sonra riskli birey gruplarına duyarlı bir politikanın olmadığı bu noktada her bir grubun ayrı ayrı dikkate alınacağı çalışmaların yapılarak bu çalışmaların sonuçlarının da afet yönetimi sistemine dahil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca afet personelinin dikkat ve tecrübe eksikliğinin kazazedelere ve özellikle risk altındaki gruplara ulaşılmasında sorunlara yol açtığı ifade edilmiştir (Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014: 73). 2023 yılı Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ise afet sonrasında yapılan müdahale ve yardımların risk altındaki grupların ihtiyaçlarının karşılanması kapsamında düzenleme yapılması gerektiği ve bu süreçte işitme engelliler, bedensel engelliler ve yaşlılar gibi risk altındaki grupların ihtiyaçlarının karşılanmasına özel önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Yerel yönetimlere ise başta "7269 sayılı Afetler Kanunu, 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Kanunu" gibi kanunlar olmak üzere çeşitli mevzuatlarla yerel düzlemde acil durum planlarının hazırlanması, eğitimler verilmesi, afetlere karşı risklerin azaltılması, afet sonrası müdahale ve iyileştirme gibi önemli görev ve sorumluluklar verilmiştir (Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2023: 39). Örnek olarak Bursa Osmangazi Belediyesi, "Engelli Bireyler Afet Destek Haritası Projesi" ile engelli bireylerin adreslerinin, isimleri gizli tutulması kaydı ile harita üzerinde farklı renk ve semboller ile işaretlenmesi yapılmıştır. Böylelikle olası bir deprem anında arama kurtarma ekipleriyle, işitme engelli bireylere hızla ulaşılabilecek, hareket edemeyenler öncelikli olarak tahliye edilebilecek, görme engelli bireyler güvenli alanlara yönlendirilebilmesi ile engelli bireylere yönelik etkili bir destek ağının kurulması sağlanmıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesi ise risk altındaki gruplara yönelik olarak "temel afet bilinci, ilkyardım ve yangın önleme" eğitimi ile olası afet durumlarında doğru müdahale yöntemlerinin uygulamalı olarak gösterilmesini sağlamıştır (BBB, www.bursa.bel.tr, 2025).

Afete dirençlilik kapsamında üniversiteler de akademik çalışmalar ile meydana gelen afetleri değerlendirerek sebep ve sonuçlarını analiz edilip yeni çözümler üretilmesi için destekler sunmakta ve ayrıca engelli bireylerin afet bilinçlerinin arttırılmasına yönelik eğitim çalışmaları yürütmektedir. 35 üniversitenin afet ve acil durum araştırma, eğitim ve uygulama merkezi müdürü temsilcilerinin üyesi olduğu "Üniversiteler Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezleri Platformu (AYMEP)" AFAD koordinasyonunda 2022'de kurulmuştur. Platform, "afete dirençli Türkiye için bütünleşik afet yönetimi bakış açısıyla; değişim ve gelişime öncülük eden, uluslararası düzeyde tanınan, dinamik ve akademik bir platform olmak" vizyonu çerçevesinde hareket etmektedir. Ayrıca üniversiteler, 81 ilde hazırlanan "İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP)" çalışmalarında aktif olarak görev almaktadır (Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2023: 41). 2021 yılı sonuyla 81 İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü'nce AFAD tarafından hazırlanan İRAP'lar, kentlerde dirençliliğin arttırılarak afet risklerinin azaltılması için amaç, hedef, eylemleri belirleyen planlardan oluşmaktadır. İRAP'lar incelendiğinde ise genel olarak kentteki engelli olan kişi sayısının toplam il nüfusuna oranına yer verildiği, tahliye planlarında engelli bireylerin dikkate alınacağı ile eğitim modüllerinin oluşturulacağı gibi ifadelere yer verilmiştir.

Ayrıca 1 Mayıs 2015'te başlayan kısa adı EDUCEN olan "Avrupa Kentsel Merkezlerinde Afetler: Bir Kültür Uzmanlık Ağı Projesi (European Disasters in Urban Centers: A Culture Expert Network)", Avrupa Birliği tarafından Ufuk 2020 (Horizon 2020) programı kapsamında finanse edilmiş olup Hollanda'da bulunan Wageningen Üniversitesi'nin ana yürütücülüğü çerçevesince aralarında Arama Kurtarma Derneği'nin (AKUT) de yer aldığı 10 ortaktan oluşan bir proje gerçekleştirilmiştir. Mayıs 2017'de sonlanan bu projenin amacı, afet ve kültür arasındaki ilişkiye ışık tutarak afetten zarar görebilirliği yüksek grupların, zarar

görebilirliklerini azaltacak çözümler üretilmesini sağlayarak bu çözümlerin dünyanın başka yerlerinde de uygulanabilecek biçimde "aktarılabilir yöntemler" olarak paylaşılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda AKUT, İstanbul'da engelli bireyler ile ilgili bir saha çalışması yürütmüştür. Bu saha çalışması Türkiye'de afet ve engellilik alanındaki "dahil edici" ilk çalışma arasında yer almıştır. Böylelikle engelli bireylerin afete hazırlanmalarında ve engelli bireylerin kültürel özelliklerini temel alan ve kapasitelerini kullanmalarına olanak tanıyan afete hazırlık program temelinin oluşturulmasına yardımcı olmuştur (EDUCEN, www.akut.org.tr, 2025).

2016 yılında başlayan ve 2018 yılında son bulan Türkiye Ulusal Ajansı tarafından finanse edilen ve Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen "Afetlere Karşı Engelleri Birlikte Aşalım Projesi" ile de engelli bireylere yönelik erişilebilir özgün afet eğitim modülünün geliştirilmesi ve geliştirilen bu modülle engelli bireyler için sürdürülebilir bir afet planı oluşturulması hedeflenmiştir. Böylelikle engelli bireylerin afet risklerine karşı hazırlıklı olmalarını sağlayıp bilinç ve farkındalık seviyelerinin arttırılmasına olanak tanınıp "beklenmeyene hazırlıklı" olarak afetlere karşı dirençli bir toplum için destek olunmaya çalışılmıştır. Bu proje kapsamında e-öğrenme portalı aracılığıyla engelli bireylere engel durumlarına göre erişilebilir, çevrimiçi, Türkçe, İngilizce, Lehçe, Çekçe ve Bulgarca dillerinde bir afet eğitim modülü geliştirilmiştir. Modüle https://afad.anadolu.edu.tr/ ve https://disaster.anadolu.edu.tr/ adreslerinden ulaşılabilmektedir. Bu modülde ayrıca tatbikat simülasyonu hazırlanmış ve engelli bireylere yönelik afetlere hazırlık bilgilerini ve afet anında yapılması tavsiye edilen doğru davranış şekillerini kapsayan yazılı ve görsel eğitim materyalleri oluşturulmuştur. Aynı zamanda proje faaliyetleri, sonucu ve eğitim içerikleri rehber haline getirilmiş ve engelli bireylere afet bilinci eğitimlerinin verilmesi yönünde seminer gerçekleştirilmiştir (AÜ, disaster.anadolu.edu.tr, 2025). 2020 yılında başlatılan, Türkiye Ulusal Ajansı aracılığı ile Avrupa Komisyonu tarafınca desteklenen "Etkili Afet Yönetimi ile Engellilerin Güçlendirilmesi Projesi" ile de (ASHB, www.aile.tr, 2025);

- "Engelli bireyler ve bakım verenlerinin artan afet riskleri konusunda bilinçlendirilmesi",
- "Bakım verenlerin afet yönetimi döngüsüne (önleme, hazırlıklı olma ve müdahale) hazırlıklarını iyileştirilmesi",
- "Sivil korumada afetler hakkında gönüllülerin ve engelli kişilerle çalışan profesyonellerin bilgi ve farkındalığının arttırılması",
- "Toplum genelinde bir engellilik ve afet kültürü oluşturulması; engellilik alanında afet yönetimi döngüsüne katkıda bulunulması" amaçlanmıştır.

2021 yılında ise "Gençlik ve Spor Bakanlığı" tarafınca düzenlenen "Gençlik Projeleri Destek Programı" çerçevesinde "Türkiye Sağırlar Federasyonu (TSMF)" tarafınca yürütülen ve "AFAD, TSMF, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı" ile bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarındaki temsilcilerin katılımı ile gerçekleştirilen "Engelsiz Afet Eğitimi" projesi ile de afet ve acil durumlarda engelli gruplar arasında yer alan bireylerin uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim etkinlikleriyle, bulundukları yerdeki afet risklerine ilişkin farkındalık düzeylerinin arttırılması, afet öncesi ve sonrasında doğru davranışlarla kendilerine ve başkalarına yardım becerisinin karşılıklı öğrenme yöntemleri ile kazandırılması amaçlanmıştır (AFAD-c, www.afad.gov.tr, 2025).

Türkiye'de şu ana kadar engellilik ve afet konusunda gerçekleştirilen eğitimler, bilgilendirme faaliyetleri, projeler, çalıştaylar ve konferanslarda üniversiteler, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları görev almıştır. Tüm bunlarla beraber afet öncesi hazırlık ve afet sonrası müdahaleleri ile tanınan kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının (AFAD, Kızılay vb.) yıllık faaliyet raporları, afet yönetimi ve müdahale planları ile afet istatistiklerinde, engelli

bireylere ilişkin bilgilerin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, engellilerin afet yönetimi ve müdahalelerinde, karar vericiler ve hizmet sağlayıcılar tarafından yeterince dikkate alınmadığının en somut örneklerinden birisini teşkil etmektedir (Thurston vd., 2021).

Genel bir değerlendirme ile afet yönetimi özel ihtisas komisyon raporlarında da belirtildiği üzere her ne kadar afete karşı dirençlilik konusunda afetler gerçekleşmeden öncesinin önemini vurgulayan bir anlayışa geçildiği görülse de mevcut mevzuat ve uygulamalarda risk altındaki gruplara yönelik uygulamaların daha fazla desteklenmeye olan ihtiyacı sürmektedir. Afetlerde yapılan müdahale ve yardımların risk altındaki grupların (işitme engellilerin, bedensel engellilerin vb.) ihtiyaçlarının karşılanması doğrultusunda düzenlemeler ile afet sonrası iyileştirme aşamasında da özellikle ihtiyaç sahibi gruplara öncelik verilerek gerekli çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Afetler, ani ve etkisinin güçlü olmasından dolayı can ve mal kayıpları yüksek olabilmektedir. Afetlerin dikkate değer yanı ise şüphesiz insanlık üzerindeki etkileridir. Afetler temelde "kayıp" ile ilişkili olgu olmakla birlikte yoksulluğa, endişeye ve korkuya yol açmaktadır. Ayrıca engellilik, sağlık durumu, cinsiyet ve yaş gibi unsurların haricinde yoksulluk, psikolojik ve biyolojik farklılıklar gibi önceden var olan durumlar risk grubu altındaki bireylerin afetlerin etkilerine karşı duyarlılığını arttırarak deprem gibi afet durumlarında, nüfusun geri kalanına göre daha kırılgan bir konuma gelmesine yol açmaktadır. Tüm bununla birlikte risk grubu altındaki bireylerin afetlerin etkilerini tahmin etme, bunlarla başa çıkabilme ve direnç göstermesindeki sınırlılıklar, afetlerden dengesiz biçimde etkilenmelerine neden olmaktadır.

Afetlerin meydana gelmeden önce gerekli tedbirlerin alınması, hazırlık çalışmalarının yapılması, olası bir afetin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesinde katkısı büyüktür. Afetten etkilenenlerin homojen grup olarak değerlendirilmemesi ve sahip olduğu farklı gereksinimler göz önünde bulundurularak olası bir afette negatif sonuçların azaltılmasında önemli önemli bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede fiziksel ve zihinsel engelli bireylerin karşılaşabilecekleri zorlukların farklılık göstereceği göz önünde bulundurularak, bu bireylerin özel gereksinimlerini karşılayacak şekilde hazırlık yapılması, hem uygun ve yeterli hizmetlerin sunulmasına hem de daha hızlı ve etkili bir iyileşmeye katkı sağlayabilir. Bundan dolayı toplumun afetlere karşı dirençliliğin sağlanabilmesi için risk grubu altında bulunan engellilerin bilgilendirilerek afet bilincine sahip olmasına yönelik politikalarla afetlere karşı hazırlık düzeylerinin artırılması gerekmektedir.

Afete karşı dirençli bir toplum için Sendai Risk Azaltma Çerçevesi'nde de belirtildiği üzere risk altındakiler öncelikli olmak üzere afet risklerinin azaltılması ve afetlere ilişkin tüm düzeylerde etkili bir mücadelede ilgili kapasitenin oluşturulması gerektiği ön plana çıkarılan bir anlayışla Türkiye'de de engelli bireylere yönelik çeşitli politikalar kapsamında uygulamalar yürütülmektedir. AFAD'ın güncel stratejik planında risk grubu altındaki bireylere yönelik farklı afet durumları ile afet öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gerekenlerle ilgili detaylı rehberler hazırlanarak eğitimlerin verileceği, UDSEP'te de her bir grubun ayrı ayrı dikkate alınacağı çalışmaların yürütüleceği belirtilmiştir. Yerel yönetimler ise afete karşı dirençlilik konusunda ilgili kanunlar çerçevesinde yetkili ve görevli kılınmıştır. Bu kapsamda engelli bireylere yönelik çeşitli eğitimler ve uygulamaların hayata geçirilmeye devam edilmesi hem afet riskinin azaltma müdahale kapasitesinin teminatı hem de risk grubu altında bulunan engelli bireylerin, deprem gibi afetlerde görünür kılınmasına yardımcı olacaktır.

BM Afet Riskini Azaltma Ofisi'nin 132 ülkede yaptığı anket sonucuna göre afet planlarında yalnızca %8'inin engelli bireylerin özel ihtiyaçlarının ele alındığı, bunun ise afetlere

karşı toplumsal dirençliliğin sağlanmasında ciddi bir eksiklik olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda toplumun afetlere karşı dirençli kılınmasının sağlanabilmesi için "herkese" yönelik uygulanabilir afet yönetimi kapsamında; erken uyarı sistemlerinde farklı grupların farklı ihtiyaç ve kapasiteleri göz önünde bulundurulmalı, risk altındaki gruplara yönelik özel haberleşme ağları oluşturulmalı, bireylerin farklı kurumlarda dağınık halde bulunan bilgilerinin kayıt altına alınıp belirli aralıklarla güncellenmeli ve arama kurtarma ekiplerinin uygulamada genel insani gereksinimleri göz önünde bulunduracak şekilde müdahale hazırlığı yapması gerekmektedir. Böylelikle "herkesin" gereksinimlerini dikkate alan kapsayıcı yaklaşımla afetlere karşı dirençli bir toplum inşa edilebilecektir.

UNICEF'in oluşturduğu "Engellileri Kapsayan İnsani Yardım Eylem Araç Seti" projesinin, Türkiye'de "Türkiye Ulusal Ajansı" tarafından finanse edilen ve "Avrupa Komisyonu" tarafından desteklenen "Afetlere Karşı Engelleri Birlikte Aşalım Projesi" ile engelli bireylere yönelik erişilebilir özgün afet eğitim modülü oluşturulduğu saptanmıştır. Bu gibi engellileri kapsayan projelerin geliştirilmesiyle "beklenmeyene hazırlıklı" olarak afetlere karşı dirençli bir toplum için destek sağlanabilecektir.

Ayrıca Türkiye'de gerek 12. Kalkınma Planı gerekse Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Rapor-larında da belirtildiği üzere mevcut mevzuat ve uygulamalarda risk altındaki gruplara yönelik uygulamaların daha fazla desteklenmesi, AFAD'ın belirttiği "afetlere dirençli toplum oluşturmak" vizyonu doğrultusunda da engelli bireylere daha uygun ve etkili hizmetler sunulabilmesi için afete karşı dirençlilik çalışmaları (TARAP, TAYSP vb.,) ile afet istatistiklerinde engelli bireylerle ilgili bilgilere yer verilerek daha dirençli bir toplum ve kent inşa edilebilecektir.

Yazar katkı oranı

Bu çalışmanın tüm süreçleri (tasarım, veri toplama, analiz, yazım ve düzenleme) Esin Şengün ve Gökhan Kalağan tarafından eşit olarak gerçekleştirilmiştir.

Etik kurul onayı

Hazırlanan çalışmada etik kurul izni alınmasına gerek yoktur.

Çıkar çatışması beyanı

Hazırlanan çalışmada herhangi bir kişi/kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Extended Abstract

Disasters are events that affect social and economic life in a short time and cause serious losses, injuries and deaths, thus interrupting daily activities. Disaster management that is applicable to everyone should be developed to address unpredictable disasters, the timing, location, and impact of which cannot be predicted. Given the importance of reducing the negative impacts of disasters on society as a whole, especially on at-risk groups, disaster preparedness for individuals with disabilities should differ from that for able-bodied individuals.

Urban resilience can be defined as not only structural durability and damage resistance, but also efforts to preserve the sustainability of settlements, to identify hazards that pose a risk in advance and to determine the level of vulnerability, to ensure that cities are minimally affected by disasters, and to ensure a rapid post-disaster recovery and reconstruction process.

Furthermore, to ensure a resilient city, individuals with disabilities must be assisted in the event of a disaster such as an earthquake, and preparations must be made using methods appropriate to their specific needs. Given that individuals with disabilities face greater challenges than others in any disaster, the challenges faced by individuals with disabilities in preparing for, rescuing, and evacuating them are important considerations.

The aim of this study is to draw attention to the fact that disabled individuals, who are at risk, are made visible in disasters, considering that their special needs are included in only 8% of disaster plans worldwide. Therefore, it is suggested that disabled individuals and their immediate families should take action to develop disability disaster management strategies specific to groups with physical, visual, hearing, and mental disabilities, and that some recommendations should be made for future disaster-related studies within the framework of the practices followed in this field in Türkiye.

The study, using qualitative methods and a review of current domestic and international literature, first addressed the concepts of disaster-resilient cities, disasters, and disaster risk management. Disaster risk management policies for individuals with disabilities were then examined, followed by an explanation of resilient cities and the issue of individuals with disabilities in international agreements. Next, a disaster-resilient society is discussed with an inclusive approach to individuals with disabilities. It outlines the strategies that individuals with physical, visual, hearing, and mental disabilities can employ in disasters and emergencies such as earthquakes, and how to make society even more resilient. Finally, it discusses initiatives targeting individuals with disabilities within the context of disaster-resilient cities in Türkiye.

Legal regulations, a fundamental element of disaster policies and management, play a critical role in ensuring the effectiveness of disaster risk reduction processes. While decisions regarding disaster risk reduction are often widely featured in policy documents and strategic plans, their implementation is often impossible without the necessary legal regulations. International agreements on resilient cities mandate preventive measures to protect at-risk groups, while also urging member countries not to shirk their obligations, particularly regarding measures for groups with special needs. “The Hyogo Framework for Action (2005-2015)” places certain responsibilities on participating countries to identify at-risk groups, while the “Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (2015-2030)” specifically addresses the reduction of exposure and vulnerability.

As stated in the Sendai Risk Reduction Framework, disaster risk reduction should be prioritized for those at risk, and the relevant capacity should be built at all levels to effectively combat disasters. In order to save lives and prevent situations that may cause special needs, regardless of disability group, individuals with disabilities and the injured should be identified and appropriate medical interventions should be implemented. It is necessary to care for individuals with disabilities before disasters and emergencies occur, to ensure that individuals with special needs are directed to appropriate centers. It is necessary to conduct a needs analysis for individuals with disabilities and to evaluate existing resources that can be used to meet their needs. It is necessary to develop the necessary infrastructure to initiate medical rehabilitation programs, especially those that allow for the provision of psychological support and assistive devices and equipment.

People with disabilities have very limited knowledge about how to cope with situations that may arise during and after a disaster such as an earthquake, how to meet their needs, and what attitudes and behaviors they should develop during a disaster. Therefore, in disaster situations, necessary measures should be implemented in a way that people with disabilities, varying in their disability type, can understand. Individuals are expected to make various individual preparations for disasters, including, most fundamentally, preparing a disaster and

emergency kit, developing individual evacuation plans, and receiving disaster training. When considering disabled individuals specifically, plans and programs need to be made within the specific needs of each disability group.

Taking the necessary precautions and conducting preparatory work before a disaster occurs plays a significant role in minimizing the negative impacts of a potential disaster. Not treating disaster-affected groups as homogeneous groups, but considering their diverse needs, plays a crucial role in mitigating the negative consequences of a potential disaster. In this context, considering that the challenges that individuals with physical and mental disabilities may face will vary, preparations to meet the special needs of these individuals can contribute to both the provision of appropriate and adequate services and a faster and more effective recovery. Therefore, in order to ensure the resilience of society against disasters, the level of preparedness for disasters must be increased through policies aimed at informing and raising disaster awareness among people with disabilities who are at risk.

To ensure that society is resilient to disasters, within the scope of applicable disaster management for "everyone," the differing needs and capacities of different groups should be considered in early warning systems, special communication networks should be established for at-risk groups, individual information dispersed across various institutions should be recorded and updated periodically, and search and rescue teams should prepare for interventions that take into account general humanitarian needs. Thus, a disaster-resilient society can be built with an inclusive approach that considers the needs of "everyone."

In this context, studies on "National Earthquake Strategy and Action Plan (UDSEP)", "Türkiye Disaster Response Plan (TAMP)", "Türkiye Disaster Risk Reduction Plan (TARAP)", "Türkiye Post-Disaster Recovery Plan (TASİP)" and "Türkiye Disaster Management Strategy and Action Plan (TAYSP)" have started to be carried out at the national level in Türkiye within the scope of disaster resilience. When these studies are examined specifically in terms of people with disabilities, it is seen that in UDSEP, each group will be taken into account separately. While in TAMP, although no reference is found to people with disabilities, the plan includes units that will take part in disaster response efforts with a flexible organizational system based on the type and scope of disaster situations at national and local scales. While in TARAP, again, no reference is found to groups at risk, the aim is to identify potential losses and minimize such losses. In TASİP, the aim is to ensure that recovery efforts are carried out in a planned manner after disasters, to develop inter-institutional cooperation, and to effectively monitor, evaluate, and report recovery activities.

In addition, AFAD's current strategic plan states that detailed guides will be prepared and training will be provided for individuals at risk in different disaster situations and what to do before, during and after a disaster. Although Türkiye has shifted to an approach that emphasizes the importance of disaster resilience before disasters occur, it is understood that there is still a need for more support for practices targeting at-risk groups in current legislation and practices, as stated in both the 12th Development Plan and the Disaster Management Special Expertise Commission Reports. In addition, in line with AFAD's vision of "building a disaster-resilient society", a more resilient society and city can be built by including information about disabled individuals in disaster statistics and disaster resilience studies (TARAP, TAYSP, etc.) to provide more appropriate and effective services to disabled individuals.

Kaynakça

Açıkalın, O. (2017). *Yüzyılın Hesabı: Deprem Bağlamında Dirayetli Toplumun Neresindeyiz?*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.

AFAD (2023). Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü, Ankara.

AFAD-a (2025). Görev ve Yetkiler, https://www.afad.gov.tr/afadhakkinda (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

AFAD-b (2025). AFAD 2024-2028 Stratejik Planı https://www.afad.gov.tr/afad-2024-2028-stratejik-plani-yayimlandi (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

AFAD-c (2025). Engelsiz Afet Eğitimi Projesi, https://www.afad.gov.tr/engelsiz-afet-egitimi-projesi-acilis-programi-afadda-gerceklestirildi (Erişim Tarihi: 11.12.2025).

Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (2014). 2014 Yılı Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu-Kalkinma-Plani-Afet-Yonetiminde-Etkinlik-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2025)

Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (2023). 2023 Yılı Afet Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2025/08/Afet-Yonetimi-OIK-Raporu_bolum-basliklari-revize_01082025.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2025).

Akgüngör, Ç. (2013). Sarsıntı başladığında: kitlesel afet eğitimi ve deprem anında birey davranış örneği. İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49, 29-63.

AKUT, (2011). *Arama Kurtarma Derneği, Engelliler İçin Deprem El Kitabı*, Marmara Belediyeler Birliği, İstanbul.

Alexander, D., & Sagramola, S. (2014). Guidelines for Assisting People With Disabilities During Emergencies Crises and Disasters. European and Mediterranean Major Hazards Agreement, 1-10.

ASHB (2025). Etkili Afet Yönetimi ile Engellilerin Güçlendirilmesi Projesi, https://aile.tr/istanbul/haberler/etkili-afet-yonetimi-ile-engellilerin-guclendirilmesi-projesi-nin-ilk-yerel-ortaklar-toplantisi-gerceklestirildi/ (Erişim Tarihi: 11.12.2025).

AÜ, (2025). Anadolu Üniversitesi Afetlere Karşı Engelleri Birlikte Aşalım Proje Rehberi, https://disaster.anadolu.edu.tr/pluginfile.php/220/mod_resource/content/7/wxzRehber-Afetlere-Hazirlik-Genel-baski.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2025).

BBB, (2025). Bursa Büyükşehir Belediyesi Temel Afet Bilinci, https://www.bursa.bel.tr/haber/buyuksehirden-temel-afet-bilinci-ilkyardim-ve-yangin-onleme-egitimi-35228. (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

Carter, W. N. (1991). *Disaster Management: A Disaster Manager's Handbook*. Asian Development Bank, Philippines.

Çakır, Ö. & Atalay, G. (2020). Afetlerde özel gereksinimli grup olarak yaşlılar. Resilience Journal, 4(1), 169-186.

Çilingir, G., & Güler, Ö., İ. (2020). Afet politikalarında risk unsuru ve afet mevzuatında risk yönetimi. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 3(1), 152-165.

Duymuş H., Çabuk N. S., & Çabuk A. (2024). Afetlere dirençli ve sürdürülebilir kentler için ekolojik planlama ve tasarım, M. Tün içinde, *Tehlikeler ve Afete Dirençli Kentler-1*, (s. 101-141), Gaziantep: Özgür Yayınları.

EDUCEN (2025). European Disasters in Urban Centers, https://www.akut.org.tr/educen (Erişim Tarihi: 11.12.2025).

Ergünay, O. (2009). Doğal Afetler ve Sürdürülebilir Kalkınma. Deprem Sempozyumu 11-12 Kasım 2009 (s. 1-11). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

GSC (2025). Barınma ve Yerleşim Programlarında Engellilerin Dahil Edilmesi, https://www.cccmcluster.org/sites/default/files/2023-05/Baseline%20Mapping%20Disability%20Inclusion.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2025).

Hemingway, L., & Priestley, M. (2006). Natural hazards, human vulnerability and disabling societies: a disaster for disabled people?. Review of Disability Studies: An International Journal, 2(3), 57- 67.

Hisamatsu, M. (2013). *Panel Discussion on Disaster Resilience and Disability: Ensuring Equality and Inclusion*. UNDESA, New York.

Hoffman, S. (2008). Preparing for disaster: protecting the most vulnerable in emergencies. UC Davis Law Review, 42, 1491-1547.

IDA (2025). Engelli Bireyleri İnsani Hazırlık ve Yanıt Merkezine Yerleştirmek, https://www.internationaldisabilityalliance.org/content/putting-persons-disabilities-centre-disaster-preparedness-and-response (Erişim Tarihi: 11.12.2025).

IFRC & UNDP (2015). The handbook on law and disaster risk reduction. https://www.ifrc.org/document/handbook-law-and-disaster-risk-reduction (Erişim tarihi: 01.09.2025).

IFRC (2025). Tek Çatı Altında: Engellilere Uygun Barınma ve Acil Durum Yerleşimleri, https://www.ifrc.org/sites/default/files/2021-08/All-under-one-roof_EN.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2025).

Isaacson-Kailes, J. (2005). Deprem ile birlikte yaşamak: Görme engellilerde depreme hazırlık. İstanbul: B.Ü. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Afete Hazırlık Eğitimi Birimi.

İSMEP (2023). İstanbul sismik riskin azaltılması ve acil durum hazırlık projesi (ismep), engelli bireyler için afet ve acil durum planlama rehberi, https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/AFET-ENGELLI-BIREYLER-BROSUR.pdf (Erişim Tarihi: 08.09.2025).

Jabareen, Y. (2013). Planning the resilient city: concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk. Cities, 31, 220-229.

Kavanoz, S. E. (2020). Kentsel direnç kavramı üzerine. Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2(1), 5-24.

Kadıoğlu, M. (2017). *Afet Yönetimi: Beklenmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek*, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul.

Kırıkkaya, E. B., & Gerdan S. (2018). Engelli ve engelli adayı bireylerin bir afet anında nasıl davranacaklarına ilişkin görüşleri. Dirençlilik, 2, 123-129.

Kovancı, Y. (2024). Afet ve kırılgan gruplar. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(1), 13-30.

Lefebvre, H. (2015), *Şehir hakkı*, Sel Yayınevi, İstanbul.

Lichterman, J. D. (2000). A community as resource strategy for disaster response. Public Health Reports, 115(2-3), 262-265.

Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review, landscape and Urban Planning, 147, 38-49.

MCR2030 (2025). Kentleri Dirençli Hale Getirmenin On Temel İlkesinin Her Biri İçin Engelli Bireylerin Dahil Edilmesi, https://mcr2030.undrr.org/sites/default/files/2023-11/undrr_disabilityinclusionscorecard-v1.0_english-dec2022-accessibledesign-rev2.pdf?startDownload=true (Erişim Tarihi: 10.12.2025).

Memiş, L. & Babaoğlu, C. (2020). Acil durum ve afet yönetiminde süreç yaklaşımı ve teknoloji. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(4), 776-791.

OECD (2025). Resilient Cities, https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/resilient-cities.htm (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Okay, N. & İnal, E. (2019). Kırılganlıktan kapasite geliştirmeye. Resilience Journal, 3(1), 85-99.

Özler, M. (2023). Afet riski bulunan yerlerde afete karşı dirençlilikte belediyelerin rolü. Akademik İncelemeler Dergisi, 18(2), 421-443.

Peek, L. (2008). Children and disasters: understanding vulnerability, developing capacities, and promoting resilience - an introduction. Children Youth and Environments, 18(1), 1-29.

Purcell, M. (2014). Possible worlds: henri lefebvre and the right to city, Journal of Urban Affairs, 36(1), 141-154.

Ray-Bennett, N., S. (2018). Disasters, deaths, and the sendai goal one: lessons from odisha, india. world development, 103, 27-39.

Stough, L., M. & Kang D. (2015). The Sendai framework for disaster risk reduction and persons with disabilities. International Journal of Disaster Risk Science, 6(2), 140-149.

Stough, L. M., Sharp, A. N., Resch, J. A., Decker, C., & Wilker, N. (2016). Barriers to the long-term recovery of individuals with disabilities following a disaster. Disasters, 40(3), 387-410.

Şengün, E. (2019). Dirençli Kentler Bağlamında Sürdürülebilir Bir Model Önerisi: Antalya ve Bursa Büyükşehir Belediyeleri Örneği, Doktora Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.

TAMP (2014). Türkiye Afet Müdahale Planı, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

Tanrısever, A. M., Şahin, D., Arıkol, N., & Karaca, Ö. (2008). *Deprem Eğitimi El Kitabı*. AKUT, İstanbul.

TARAP (2022). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.5787.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

TASİP (2025). Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı https://afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TASIP/23052025-TASIP.pdf (Erişim Tarihi: 13.09.2025).

TDK (2023). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Thurston, A. M., Stöckl, H., & Ranganathan, M. (2021). Natural hazards, disasters and violence against women and girls: a global mixed-methods systematic review. BMJ Global Health, 6(4), 1-21.

Tonak, H. A., & Kitiş, A. (2020). Deprem ve yangın afetlerinde engelli: anlatımsal bir derleme. Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 8(1), 77-84.

Türk, A. (2022). Deprem özelinde engelli bireylere duyarlı afet yönetimi modeli. Afet ve Risk Dergisi, 5(1), 61-77.

UDSEP (2012). Ulusal Deprem Strateji ve Eylem Planı, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2403/files/udsep_1402013_kitap.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2025).

UNDRR-a (2025). Yerel Afet Riskinin Azaltılmasında Engellilerin Dahil Edilmesini Geliştirmek, https://www.undrr.org/media/92670/download?startDownload=20251210 (Erişim Tarihi: 10.12.2025).

UNDRR-b (2025). Ayrıştırılmış Veriler, https://www.undrr.org/media/76930/download?startDownload=20251210 (Erişim Tarihi: 10.12.2025).

UNICEF-a (2025). Engellilere Yönelik İnsani Eylem Araç Seti, https://www.unicef.org/disabilities/emergencies/inclusive-humanitarian-action-toolkit (Erişim Tarihi: 11.12.2025).

UNICEF-b (2025). Engellileri Kapsayan İnsani Yardım Faaliyetlerine İlişkin Temel Adımlar, https://www.unicef.org/media/124241/file/Essential%20actions%20on%20disability-inclusive%20humanitarian%20action:%20checklist.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2025).

UNDRR, (2025). BM Afet Riskini Azaltma Ofisi, https://www.undrr.org/report/2023-gobal-survey-report-on-persons-with-disabilities-and-disasters (Erişim Tarihi: 08.09.2025).

UN-HABİTAT (2017). Trends in Urban Resilience 2017, https://unhabitat.org/trends-in-urban-resilience-2017 (Erişim Tarihi: 01.09.2025).

Varol, N., & Kaya, C. M. (2018). Afet risk yönetiminde transdisipliner yaklaşım. Afet ve Risk Dergisi, 1(1), 1- 8.

Vladutiu, C. J., Casteel, C., Marshall, S. W., McGee, K. S., Runyan, C. W., & Coyne-Beasley, T. (2012). Disability and home hazards and safety practices in us households. Disabil Health J, 5, 49-54.